ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YUMUŞAK GÜCÜN DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: RUSYA ÖRNEĞİ VE TÜRKİYE İÇİN ÖNERİLER

Gökhan KARACA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Aziz KONUKMAN

YÜKSEK LİSANS
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

Ocak-2020

ankara
IBM

YUMUŞAK GÜCÜN DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: RUSYA ÖRNEĞİ VE TÜRKİYE İÇİN ÖNERİLER

GÖKHAN KARACA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

OCAK 2020

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Gökhan Karaca tarafından hazırlanan "YUMUŞAK GÜCÜN DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: RUSYA ÖRNEĞİ VE TÜRKİYE İÇİN ÖNERİLER" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisat Anabilim Dalında Uluslararası İktisat Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman (Başkan): Prof. Dr. Aziz KONUKMAN
İktisat Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Üye: Prof. Dr. Seniha Alev SÖYLEMEZ
İktisat Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Akın USUPBEYLİ
İktisat Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Tez Savunma Tarihi: 21/01/2020

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Figen ZAİF
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Gökhan KARACA

21.01.2020

YUMUŞAK GÜCÜN DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: RUSYA ÖRNEĞİ VE TÜRKİYE İÇİN ÖNERİLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Gökhan KARACA

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ocak 2020

ÖZET

Çalışmada, Rusya Federasyonu'nun, eski SSCB coğrafyası üzerinde bulunan ülkelerden seçili birkaç tanesi ile 1990-2017 yılları arasındaki ilişkileri, bir aktörün kandırmalara ve tehditlere başvurmadan iş birliği yaparak ya da çekicilik unsurlarını kullanarak başka bir aktöre istediklerini yaptırabilmesi olarak tanımlanan yumuşak güç nosyonu kapsamında değerlendirilerek, Rusya'nın yumuşak gücünün yükselişe veya düşüşe geçtiği düşünülen yıllarda, söz konusu ülkeler ile yapmış olduğu ticaret arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı hususu incelenmiştir. Bu çerçevede Rusya Federasyonu'nun yumuşak güç politikaları; iş birliği örgütleri, dil, ortak tarih ve eğitim başlıkları altında temellendirilmiştir. Daha sonra "BBC Globe Scan", "Institute For Government" ve "Pew Research Center" tarafından yumuşak gücün ölçümüne yönelik gerçekleştirilen çalışmalar kullanılarak Rusya Federasyonu'nun dış ticareti ile yumuşak gücü arasında korelasyon kurulmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan, Türkiye'nin bölgesinde geliştirebileceği yumuşak güç politikaları da aynı çerçevede analiz edilmiş ve Türkiye'nin yumuşak güç enstrümanları açısından avantajlı olduğu ve yönelmesi gerektiği düşünülen 3 bölge (Balkanlar, Kuzey Afrika-Ortadoğu, Orta Asya-Kafkasya) tarihsel ve ekonomik açıdan analiz edilerek Türkiye ile söz konusu bölgeler arasındaki yumuşak güç ilişkileri irdelenmiştir.

Bilim Kodu: 117405

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Politik İktisat, Yumuşak Güç, Dış Ticaret, Dış Politika, Eğitim, Dil, Tarih, Lobi Faaliyetleri, Uluslararası Kuruluşlar.

Sayfa Adedi: 69

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Aziz Konukman

EXAMINING THE EFFECTS OF SOFT POWER ON FOREIGN TRADE: EXAMPLE OF RUSSIA AND SUGGESTIONS FOR TURKEY

(M.Sc. Thesis)

Gökhan KARACA

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

January 2020

ABSTRACT

In this study, the diplomatic relations between the selected USSR countries and Russian Federation between 1990 and 2017 were evaluated within the scope of soft power notion, defined as the ability of an actor to do whatever they want another actor to do without resorting to deception and threats but by collaborating or using the elements of attraction, and in the years when the soft power of Russia was considered to be on the rise or fall, it was examined whether there was a relationship between the rising or falling soft power or Russian Federation and foreign trade with the selected countries. In this respect, Russian Federation's soft power policies were grounded in, cooperation organizations, language, common history and education basis. Afterwards, the studies in order to measure soft power, carried by "BBC Globe Scan", "Institute For Government" and "Pew Research Center" used to seek for correlation Russian Federation's foreign trade with soft power. On the other hand, soft power policies, which can be developed by Turkey, were studied. The 3 regions (The Balkans, North Africa-Middle East, Central Asia-Caucasus) where Turkey has advantages by the terms of soft power and should direct to, were analyzed in terms of history and economy, then soft power relations between these regions and Turkey were discussed.

Science Code: 117405

Keywords: International Political Economy, Soft Power, Foreign Trade, Foreign Policy, Education, Language, Lobbying, International Organizations.

Total Pages: 69

Supervisor: Prof. Dr. Aziz Konukman

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv
ABSTRACT v
TABLOLARIN LİSTESİ vii
GRAFİKLERİN LİSTESİ viii
HARİTALARIN LİSTESİ ix
KISALTMALAR VE SİMGELER x
1. GİRİŞ 1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 5
2.1. Yumuşak Gücün Tanımı 5
2.2. Yumuşak Gücün Enstrümanları 6
2.3. Yumuşak Güç Uygulamaları 7
2.4. Yumuşak Gücün Ülke Ekonomisi Üzerindeki Etkileri 9
3. RUSYA FEDERASYONU'NUN YUMUŞAK GÜÇ POLİTİKALARI 13
3.1. SSCB Sonrası Rus Dış Politikası 13
3.2. Rusya Federasyonu'nun Yumuşak Güç Araçları 18
3.2.1. İş Birliği Örgütleri, Uluslararası Kuruluşlar, Lobi Faaliyetleri ve Yurtdışı Toplulukları 18
3.2.2. Rus Dili ve Ortak Tarih 25
3.2.3. Eğitim 31
4. RUSYA FEDERASYONU'NUN YUMUŞAK GÜCÜ İLE DIŞ TİCARETİ ARASINDAKİ İLİŞKİ 37
5. TÜRKİYE'NİN YÖNELEBİLECEĞİ COĞRAFYALARA DAİR ÖNERİLER 45
5.1. Balkanlar 46
5.2. Ortadoğu ve Kuzey Afrika 50
5.3. Orta Asya ve Kafkasya 56
6. SONUÇ 62
KAYNAKÇA 65
ÖZGEÇMİŞ 69

TABLOLARIN LİSTESİ

Tablo **Sayfa**

Tablo 2.1. Üç Çeşit Güç Sınıflandırması..... 6

Tablo 3.1. Avrasya Ekonomik Topluluğu Makroekonomik Göstergeler (2017)..... 24

Tablo 3.2. Eski SSCB Ülkelerinde Rusça Konuşan Nüfusa Dair Oranlar..... 27

Tablo 4.1. 1999-2017 Yılları Arasında Seçili Orta Asya Ülkelerin RF'nin Dış Ticareti İçindeki Payları 38

Tablo 4.2. 1999-2017 Yılları Arasında Seçili Doğu Avrupa Ülkelerin RF'nin Dış Ticareti İçindeki Payları 38

Tablo 4.3. 2008 Gürcistan Müdahalesi Öncesi ve Sonrası Seçili Ülkelerin RF'nin Dış Ticaretindeki Paylarında Yaşanan Değişim..... 39

Tablo 4.4. 2008 Gürcistan Müdahalesi Öncesi ve Sonrası Seçili Ülkelerin RF'nin Dış Ticaretindeki Paylarında Yaşanan Değişim 39

Tablo 4.5. PEW Research Center Tarafından Yapılan Anket Çalışmasına Göre 2013-2017 Yılları Arasında RF'ye Yönelik Global Algı ve Dış Ticaretinde AB'nin Payı..... 41

Tablo 4.6. BBC Globe Scan Tarafından Yapılan Anket Çalışmasına Göre 2008-2017 Yılları Arasında RF'ye Yönelik Global Algı 41

Tablo 4.7. 2008-2017 yılları Arasında Sonrası Seçili Ülkelerin RF'nin Dış Ticaretindeki Paylarında Yaşanan Değişim 41

Tablo 5.1. Seçili Balkan Ülkelerinde Tahmini Türk Nüfus..... 48

Tablo 5.2. Seçili Balkan Ülkelerinin Tahmini Müslüman Nüfusu 48

Tablo 5.3. Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim Gören Yabancı Öğrenci Sayısı (YÖK)..... 49

Tablo 5.4. Seçili Balkan Ülkelerinin 2007 ve 2017 Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Ticareti İçindeki Payları..... 50

Tablo 5.5. Türkiye Hakkında Olumlu Düşünen Kişilerin Bölgesel Ağırlıklı Ortalaması (TESEV) 55

Tablo 5.6. Kuzey Afrika, Yakın ve Orta Doğu Ülkelerinin Türkiye'nin Dış Ticareti İçindeki Payları 55

Tablo 5.7. Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim Gören Yabancı Öğrenci Sayısı (YÖK)..... 59

Tablo 5.8. Seçili Kafkasya ve Orta Asya Ülkelerinin 2007 ve 2017 Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Ticareti İçindeki Payları 60

GRAFİKLERİN LİSTESİ

Grafik **Sayfa**

Grafik 3.1. RF GSYH ve Petrol Fiyatları 16

Grafik 3.2. RF İşsizlik ve Büyüme Oranları 16

Grafik 3.3. Eski SSCB ülkelerinde Rusça Kullanımı 26

Grafik 3.4. Rusya'ya Gelen Yabancı Öğrenci Sayısı 34

Grafik 3.5. Post SSCB Ülkeleri Yurtdışına Giden Öğrenci Verileri..... 34

Grafik 4.1. Seçili Orta Asya Ülkelerinin RF Dış Ticaretindeki Payları (1996-2017) 43

Grafik 4.2. Seçili Doğu Avrupa Ülkelerinin RF Dış Ticaretindeki Payları (1996-2016).. 44

Grafik 5.1. 2016-2017 Eğitim Öğretim Yılında Ülkemizde Eğitim Gören Yabancı Öğrenci Sayısı (YÖK) 54

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita **Sayfa**

Harita 3.1. Rusya'nın Çevre Ülkelerde Bulundurduğu Askeri Tesisleri..... 17

Harita 3.2. Eski SSCB Coğrafyasında Bulunan Etnik Rusların Dağılımı (1994 21

Harita 3.3. Rusça'nın Resmi Dil Olduğu veya Yoğunlukla Konuşulduğu Ülkeler 27

Harita 3.4. Doğu Avrupa'da Siyasi Durum (1245-1349)..... 29

Harita 3.5. 15. Yüzyılda Orta Asya Hanlıkları 30

Harita 3.6. 1989 Yılı SSCB İdari Bölgeler Haritası..... 31

Harita 5.1. Balkanlar Siyasi Haritası 47

Harita 5.2. Ortadoğu Siyasi Haritası 51

Harita 5.3. M.S. 7. Yüzyıl Asya ve Avrupa Haritası 57

Harita 5.4. Günümüzde Kafkasya ve Orta Asya 58

KISALTMALAR VE SİMGELER

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrasya Ekonomik Topluluğu
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırım
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
RF	Rusya Federasyonu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	Şanghay İşbirliği Örgütü
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TÜRKSOY	Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
YEE	Yunus Emre Enstitüsü
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı

Simgeler	Açıklamalar
%	Yüzde
Bkz.	Bakınız
M.Ö.	Milattan önce
M.S.	Milattan sonra
Vd.	Ve diğerleri
yy.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Tarihin erken devirlerinde kabileler arasında mübadele, üreticinin ihtiyacından fazla gelen malın diğer üreticilerle değil-tokuş edilmesi şeklinde, bir diğer ifadeyle ihtiyaçlar temelinde yürütülmekteydi. Oysa zaman içinde üretim faaliyetinde bulunmayan tüccar sınıfının ortaya çıkması ve yeniden satmak amacıyla üreticiden ürün satın alarak kâr etmeye başlaması, ticaretin ekonomideki yerini ilan etmiştir. Ticaret daha sonra kompleks bir hal alarak kabileler, şehirler ve nihai olarak devletler arasında yapılmaya başlanmıştır. Kısacası ticaret, tarihin en eski devirlerinden bu yana insanların sosyo-ekonomik hayatında önemli bir yer tuta gelmiştir.

Günümüzde ekonomik entegrasyonlar, gümrük birlikleri, serbest ticaret anlaşmaları, tercihli ticaret anlaşmaları gibi enstrümanlarla icra edilen uluslararası ticaretin önemi artarak devam etmektedir. GATS anlaşmasının yürürlüğe girdiği 1948 yılında 58 milyar Dolar seviyesinde olan dünya mal ticareti hacmi, 2018 yılında 19,48 trilyon Dolara yükselmiştir. Bugün dış ticaretin, dünya ekonomisinin yaklaşık %27'sine tekabül ettiği bilinmektedir.

Dış ticaret ekonomik büyümede, işsizliğin azalmasında ve ülkelerin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Doğal olarak ekonomistler, küresel ekonominin %27'sine tekabül eden bu fenomenin hangi değişkenlere bağlı olduğu, en etkin ne şekilde işletilebileceği, hangi durumlarda uluslararası ticaretin gerçekleşmesi gerektiği gibi sorulara uzun yıllardır kafa yormaktadırlar ve merkantilist dönemden bu yana ortaya birçok teori atmışlardır.

Bu tez çalışması ise uluslararası iktisat yazınını oluşturan ve doktrinde yer edinmiş söz konusu teorilerden farklı olarak konuyu uluslararası ilişkilerin bir kavramı olan "yumuşak güç" penceresinden ele almayı amaçlamaktadır. Bilindiği üzere sert güç, bir aktörün ekonomik ve askeri olanaklarını kullanarak başka bir aktör veya aktörlerin davranışları üzerinde değişiklik yapabilme veya nüfuz sağlayabilme becerisidir. Yumuşak güç ise, bir aktörün kandırma ya da tehditlere başvurmadan, iş birliği yaparak ya da çekicilik unsurlarını kullanarak istediklerini yaptırabilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Yumuşak güç ile ilgili daha önce gerçekleştirilen ampirik çalışmalarda, bu kavramın uluslararası iktisat teorileri ile ilişkisi kurulmamış, bu yönde bir literatür oluşturulmamıştır. Bu nedenle uluslararası iktisadın teorik arka planına dair tartışmalarına girilmeyecektir. Öte yandan, yumuşak gücün ülke ekonomisinin çeşitli unsurları üzerindeki (dış ticaret, gayrisafi milli hasıla, turist sayısı vb.) etkisini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır ve tez çalışmasının ilerleyen bölümlerinde bu çalışmalara göndermeler yapılacaktır. Ancak bu tez çalışmasının

temel hedefi yumuşak güç ile dış ticaret politikaları arasındaki muhtemel ilişkiyi sorgulamaktır. Bu vesileyle, uluslararası ilişkiler alanının da dışına çıkılmış olunacaktır.

Konuya yumuşak güç penceresinden bakıldığında, yumuşak güç ile dış ticaret politikası arasında bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Tezin ilerleyen bölümlerinde bu ilişki Rusya Federasyonu üzerinden temellendirilecektir. Ancak, dış ticaret literatüründe, ülkelerin yumuşak güç uygulamalarının dış ticaret politikalarına ne gibi etkileri olduğunu açıklayan sistematik çalışmalar bulunmamaktadır. Bu tez çalışması, literatürdeki bu boşluğu tek başına doldurmak iddiasında bulunmamakla birlikte, konuya dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Nitekim tezin ilerleyen bölümlerinde de açıklanacağı üzere yumuşak güç ile dış ticaretteki değişim arasında doğrudan bir sebep-sonuç ilişkisinin kurulup kurulamayacağı veya ortada net bir ilişki varsa bile bunun seviyesinin rakamsal verilerle açıklanması ileri derece istatistiksel çalışma gerektirmektedir. İstatistik literatüründe "korelasyon katsayısı" olarak adlandırılan veriye ulaşmak başka bir tezin konusu olabilecek durumdadır.

Öte yandan yumuşak güç, ölçümü zor bir kavramdır. Bir ülkenin cezbediciliği kişiden kişiye değişiklik gösterebilir. Gündem belirleme yeteneğini, kültürel derinliğini, kurumlarının gücünü, ülkeye dair değerleri sayısal verilerle açıklamaya çalışmak kendi içinde riskler barındırmaktadır. "BBC World Service Poll, Pew Research Center, Institute for Government, Portland, Brand Finance" gibi araştırma şirketleri son yıllarda yapmış oldukları kamuoyu çalışmaları, anketler, mülakatlar ve hazırladıkları veri setleri aracılığıyla yumuşak gücü sayısal verilerle açıklamaya çalışmaktadırlar. Söz konusu çalışmaların bir kısmı katılımcılarla gerçekleştirilen anketler ve mülakatlar vasıtasıyla ülkelere dair algıyı ve global imajı tespit etmek şeklinde, bir kısmı ise yumuşak güce dair "Yenilikçilik, Kültür, Yönetim, Eğitim, Diplomasi" gibi alt başlıkları verilerle destekleyerek genel bir endeks oluşturmak şeklinde gerçekleştirilmiştir. Örneğin BBC World Service Poll her yıl gerçekleştirdiği anketlerde katılımcılara diğer ülkelere yönelik algıları ile ilgili olarak yönelttiği sorularla ülkelerin değişen imajlarını göz önüne sermektedir. Institute for Government ise "The New Persuaders: An International Ranking of Soft Power" isimli çalışmasında "kültür" alt başlığını; ülkeye gelen yabancı turist sayısı, olimpiyat oyunlarında kazanılan madalya sayısı, ulusal dilin dünyada kaç kişi tarafından kullanıldığı gibi verilerle doldururken, "yönetim" alt başlığını; bireysel özgürlük, seçimlere katılım oranları, seçimlerde adalet gibi endekslerle açıklamaktadır.

Çalışmada öncelikle, Rusya Federasyonu'nun tarihsel, dilsel, kültürel ve modern uluslararası kuruluşlar temelinde inşa ettiği yumuşak güç politikası ve hedef coğrafya analiz edilecektir,

daha sonra yumuşak güce dair elimizdeki en somut veriler olan ve yukarıda belirtilen çalışmalardan yararlanılarak Rusya Federasyonu'nun global algısındaki değişimin dış ticaretini ne şekilde değiştirdiği, dış ticaretin hedef ülkeler (Orta Asya ve Doğu Avrupa) ile üçüncü ülkeler arasında ne şekilde dağıldığı, Rusya Federasyonu'nun ihracatını ve ithalatını ne yönde etkilediği açıklanacaktır.

Daha sonra Rusya Federasyonu'nun yumuşak gücüne temel teşkil eden unsurlar, Türkiye Cumhuriyeti örneğinde yeniden ele alınacak ve Türkiye'nin yumuşak güç açısından avantajlı olduğu coğrafyalara dair bir değerlendirme sunulacaktır. Ayrıca söz konusu coğrafyalarda yerleşik ülkelerin Türkiye Cumhuriyeti'nin dış ticaretinden almakta olduğu pay incelenecektir.

Bu çerçevede çalışma; Giriş ve Sonuç dâhil olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır. Girişin ardından ikinci bölümde, yumuşak gücün tanımı, enstrümanları, dış politikadaki uygulamaları ile ekonomi üzerindeki etkileri irdelenecektir. Üçüncü bölümde, Rusya Federasyonu'nun bölge ülkeleri ile kurmuş olduğu tarihsel, kültürel, ekonomik ve diplomatik ilişkiler analiz edilecek ve eski SSCB coğrafyasında izlediği politikalar, yumuşak güç kavramı çerçevesinde incelenecektir. Dördüncü bölümde çeşitli araştırma şirketlerinin gerçekleştirdiği anket çalışmalarından ve oluşturdukları endekslerden yararlanılarak Rusya Federasyonu'nun yumuşak gücündeki değişimin, seçili eski Sovyet ülkeleriyle gerçekleştirdiği ticareti ne şekilde etkilediği araştırılacak ve elde edilen bulgular paylaşılacaktır. Beşinci bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nin, Rusya Federasyonu ile paralel olarak yumuşak güç enstrümanları açısından avantajlı olduğu ve dış ticareti açısından yönelebileceği bölgeler tespit edilecektir. Sonuç bölümünde ise çalışmada ulaşılan sonuçlar özetlenecektir[1].

[1] Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde paylaşılan sayısal veriler, çalışmanın kaleme alındığı tarih itibarıyla açık kaynaklardan ulaşılabilen en güncel verilerdir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yumuşak güç 1990 yılında literatüre girdiğinden bu yana birçok boyutuyla ele alınmış, sınırları, potansiyeli, sonuçları hakkında birçok bilimsel çalışma yayımlanmıştır. Aynı zamanda son yıllarda yumuşak gücün ekonomi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar da yapılmaktadır, bu doğrultuda uluslararası ilişkiler ile ekonomiyi ortak paydada birleştiren yeni bir disiplin oluşmaya başlamıştır. Aşağıda ayrıntılarıyla ele alınacağı üzere bu bölümde, öncelikle yumuşak güç kavramının ne olduğu, enstrümanlarının neler olduğu açıklanacak ve dış politikadaki uygulamaları örneklendirilerek kavram somutlaştırılacaktır. Sonrasında yumuşak gücün ülke ekonomisinin; doğrudan yabancı yatırımlar, gayrisafi milli hâsıla, ihracat gibi çeşitli unsurları üzerindeki etkilerini araştıran literatüre değinilecek, böylece tez konusu hakkında kavramsal bir çerçeve çizilmiş olacaktır.

2.1 Yumuşak Gücün Tanımı

Yumuşak güç kavramı 1990 yılında Joseph Nye tarafından literatüre kazandırıldığı günden bu yana uluslararası ilişkilerde sıklıkla kullanılmakla birlikte tanımı ve çerçevesi, ekonomik-askeri terimlerle açıklanması kolay olan *sert güç* kavramına nazaran muğlak kalmıştır. *Sert güç* kavramı çoğumuzun bildiği gibi; bir aktörün ekonomik ve askeri olanaklarını kullanarak başka bir aktör veya aktörlerin davranışları üzerinde değişiklik yapabilme veya nüfuz sağlayabilme becerisidir. Söz konusu aktörün bunu yapabilmesi için de kandırmalara (havuç) veya tehditlere (sopa) ihtiyacı vardır (Nye, 2005:14). *Yumuşak güç* kavramı ise ilk defa 1990 yılında Joseph Nye tarafından Amerika'nın düşüşte olduğu iddiasını tartışan "Bound To Lead" adlı kitabında dile getirilmiştir. Joseph Nye, bir aktörün havuç ya da sopalara başvurmadan, iş birliği yaparak ya da çekicilik unsurlarını kullanarak istediklerini yaptırabilmesini yumuşak güç olarak adlandırmıştır. Yumuşak güç, paylaşılabilecek bir gündem oluşturma, cazibe unsurlarıyla çekme gibi yöntemlerle hedefe ulaşma yöntemini kullanır. Kurumlar, değerler, kültür ve politikalar yumuşak gücün başlıca kaynakları arasındadır (Çavuş, 2012:24).

Joseph Nye, sert güçle yumuşak gücü ilişkilendirmektedir; bunlar, birinin başkalarının davranışlarını etkileyerek amaçlarına ulaşması becerisinin iki farklı şeklidirler. Aralarındaki fark ise kullanılan yöntemin ve kaynaklarının somutluğudur. Sert güç için askeri ve ekonomik güç kullanılırken, yumuşak güç için cezbedici unsurlar kullanılmaktadır. Fakat bazı durumlarda güçlü olan, aynı zamanda bir cazibe kaynağı da olabilir. Ekonomik ve askerî açıdan gerileme yaşayan bir ülke uluslararası gündemi şekillendirme yeteneğini kaybedebilir (Nye, 2003:12). Ayrıca yumuşak güce sahip olabilmek için meşruluk önemlidir. Eğer bir ülke gücünü ve

amaçlarını başkalarının gözünde meşrulaştırabilirse daha az dirençle karşılaşır. Yumuşak gücü kullanmak zor, zaman isteyen ve alıcıların kabul etmesine bağlı olan bir iştir. Yumuşak güç kaynaklarını kullanmak, sert güç kaynaklarını kullanmaktan daha ağır işleyen bir süreçtir. Diğer taraftan, yumuşak güç kullanımının başarılı olduğu hallerde elde edilen kazanç da daha kalıcı ve uzun sürelidir (Nye, 2005:100-101).

2.2 Yumuşak Gücün Enstrümanları

Yumuşak güç kavramı, daha önce de belirtildiği üzere, literatüre girdiğinden beri kesin bir çerçeveye oturtulamamış, sınırları konusunda muğlaklıklar barındırmıştır. Geun Lee (2009), kullanılan kaynak "yumuşak" ise çıktının da yumuşak olacağını ileri sürer. Diğer bir ifadeyle, yumuşak gücün; düşünceler, teoriler, söylemler, eğitim gibi yumuşak kaynaklarla kullanıldığını ileri sürerek *kaynak tabanlı* bir ayrıştırma yolunu benimser. Ancak, yumuşak güç kavramındaki sorun, sert kaynakların bazı durumlarda yumuşak güce örnek teşkil edebileceği, yumuşak kaynakların da sert güce örnek teşkil edebileceği durumların olabileceğidir (Çavuş, 2012:25).

Kavramın mucidi Nye ise kaynak temelli bir ayrıma gitmek yerine, güç elementlerini askeri, ekonomik ve yumuşak olmak üzere üç başlığa ayırmıştır. Ekonomik gücü sert güç unsurları arasında değerlendirse de kimi zaman yumuşak güç ile örtüştüğünü, yumuşak güç enstrümanlarının ise bir ülkenin tarihi, coğrafyası, kültürel çeşitliliği, dili, medyası, eğitim imkânları, hayat tarzı, sosyal kalıpları, demokratik gelişimi, sivil toplum örgütlerinin yaygınlığı ve etkileri, bilim ve teknoloji alt yapısı, sosyal hayatı entelektüel bir çerçevede yeniden üreten sanat ve spor gibi unsurlardan oluştuğunu belirtmiştir. Aşağıdaki tabloda Nye tarafından yapılan 3 çeşit güç sınıflandırması görülmektedir.

	Davranış Kalıpları	Temel Kaynaklar	Hükümet Politikaları
Askeri Güç	Zorlama Caydırma Koruma	Tehdit Zorlama	Zorlayıcı Diplomasi Savaş İttifak
Ekonomik Güç	Rüşvet Zorlama	Ödemeler Yaptırımlar	Mali Yardımlar Rüşvetler Yaptırımlar

Yumuşak Güç	Cezbetme Gündem Belirleme	Değerler Kültür Politikalar Kurumlar	Kamu Diplomasisi Çok Taraflı Diplomasi

Tablo 2.1. Üç Çeşit Güç Sınıflandırması[2]

2.3 Yumuşak Güç Uygulamaları

Yumuşak güç ile ilgili olarak önceki bölümlerde çizilen kavramsal çerçeveyi somutlaştırabilmek adına bu başlık altında, dış politikada yumuşak güç uygulamalarına dair örneklere değinilecektir.

Tahmin edilebileceği üzere her ülke bir takım yumuşak güç kaynaklarına sahiptir ve ülkeler bu kaynakları vasıtasıyla kendilerine uygun yumuşak güç stratejileri geliştirirler. Söz konusu stratejilerin asıl amacı alıcı ülkeye nüfuz sağlamaktır ve bu sebeple karşı tarafa olumlu mesajlar iletmek öncelikli hedeftir. Devletlerin davranışları, alıcı tarafın düşüncelerinde olumlu ya da olumsuz izlenimler bırakmakta ve yapılan araştırmalara göre cezbedici mesajların, alıcının düşüncesini olumlu yönde değiştirmesini sağladığı görülmektedir. Yumuşak gücün başarılı olmasındaki etkenler gönderilen mesajın kaynağı, mesajın içeriği ve alıcı taraf gibi etkenlerdir. Bu sebeple yumuşak güç kullanılırken devlet, sahip olduğu yumuşak güç kaynağını, bazı alıcı ülkeler için kullanabilirken, bazıları için ise kullanamamaktadır ki, alıcı ülkenin ilgi alanı bu noktada önem teşkil etmektedir (Kroening ve diğerleri, 2010:415).[3]

Dış politikada yumuşak güç uygulamaları birkaç örnekle somutlaştırılacak olursa;

- 2. Dünya Savaşı sonrası ABD tarafından uygulamaya konulan ve insani yardımlar adı altında savaştan zarar gören bölgelere milyar dolarlar akıtılması vasıtasıyla Avrupa ülkelerinin SSCB'nin etki alanına girmemesini amaçlayan Marshall Planı.
- ABD'nin; Hollywood filmleri, Netflix dizileri, Mc Donald's ve Starbucks gibi restoran zincirleri vasıtasıyla kültürel ihracat yapması ve bu sayede diğer ülkelerin ABD tarzı iş yapmaya ve iletişim kurmaya daha açık hale gelmesi.

[2] Nye(2017:31)
[3] Alıntılayan: Çavuş(2012)

- Çin Halk Cumhuriyeti'nin CCTV gibi basın yayın kuruluşlarının iletişim kapasitesini güçlendirmek adına milyarlarca dolar harcaması, diğer ülkelerde bulunan Konfüçyüs enstitülerini fonlaması, mega etkinlikler düzenlemesi veya sponsorluk yapması, bu sayede Asya ve Afrika kıtasında kendine hareket alanı açması, gündem belirlemesi.
- Suudi Arabistan'ın 1973-2002 yılları arasında en az 80 milyar USD harcayarak Müslüman nüfusun az olduğu ülkelerde İslami aktiviteleri fonlaması ve sonuç olarak devasa bir vahhabi networku oluşturarak ilgili ülkelerde söz sahibi olması.
- Almanya'nın diğer AB ülkeleri ile çeşitli seviyelerde entegrasyon başlatması ve Japonya'nın Asya bölgesinde tehdit oluşturmamak için askeri harcamaları kısması yoluyla İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yayılmacı imajlarını düzeltmeye çalışması, bu sayede ülkelerin kendi imajlarını yaratması veya manipüle etmesi.
- ABD'nin İran, Irak ve Kuzey Kore'yi "haydut devlet" olarak lanse etmesi ve bu sayede söz konusu ülkelerin imajını zedeleyerek alıcı ülkelerden destek sağlaması.

Yukarıda belirtilen uygulamalar sayesinde ülkeler; gündem belirleme, ideolojik olarak sirayet etme, yaşam tarzı ihraç ederek yanına çekme, lobi ve baskı grupları oluşturarak diğer ülkelerin iç ve dış politikasında söz sahibi olma, kendi ülkelerine dair imaj tazeleme veya manipüle etme gibi amaçlara ulaşmayı hedeflemektedirler.

Dış politikadaki net hedeflere ulaşmak için izlenen politikalara ek olarak ülkelerin yumuşak güç kapasitelerini arttırmak için kullandığı enstrümanlara da kısaca değinmek gerekmektedir. Portland Communications şirketince 2018 yılında gerçekleştirilen ve ülkelerin yumuşak güç kapasitelerinin analiz edildiği çalışmada; "The British Council" adlı sivil toplum örgütünün İngiliz dilinin ve nüfuzunun yayılması konusunda etkili çalışmaları olduğu, BBC tarafından yayımlanan haberlerin, belgesellerin ve dizilerin dünyada milyonlarca insan tarafından takip edildiği ve bu vesileyle İngiliz değerlerinin dünyada yayıldığı belirtilmektedir. Ayrıca Adele, Ed Sheeran gibi İngiliz şarkıcılar sayesinde İngiliz müziğinin dünyada geniş bir hayran kitlesine ulaştığı belirtilmekte ve İngiltere Premier Ligi'nin, İngiliz yumuşak gücünü yansıtan ve dünyada hayran kitlesi yaratan önemli bir kültürel varlık olduğu ifade edilmektedir.Aynı şekilde Fransa'nın 2017 yılında seçilen "teknoloji meraklısı genç cumhurbaşkanı" Emmanuel Macron'un topladığı sempati sayesinde Kanada başbakanı Justin Trudeau gibi ülkesinin yumuşak gücüne katkıda bulunduğu ve Fransa'da bulunan çok sayıdaki müze, galeri ve UNESCO dünya mirası bölgesine ek olarak dünyada sayıları gittikçe artan Michelin yıldızlı

restoranlar[4] sayesinde Fransa'nın yumuşak gücünü pekiştirdiği ifade edilmektedir.[5] Yumuşak güç gibi politik alanda önem arz eden bir kavramın etkisinin, dış politika ile ilintili olduğu değerlendirilen dış ticareti hiç etkilemiyor olması düşünülemez. Bu doğrultuda, sonraki bölümde yumuşak gücün ekonomi ve dış ticaret üzerindeki muhtemel etkileri değerlendirilecektir.

2.4 Yumuşak Gücün Ülke Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Andrew K. Rose (2016) tarafından yapılan bir çalışma, bir ülkenin uluslararası arenadaki imajının iyiye veya kötüye gitmesinin, söz konusu ülkenin ihracat miktarı üzerinde maddi bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmaya göre, başka ülkelerce takdir edilen veya antipati ile yaklaşılan ülkelerin, diğer şartlar sabit tutulduğunda ekonomik olarak bu durumdan fayda elde ettiği veya zarar gördüğü gözlemlenmiştir.

Söz konusu araştırmada BBC/GlobeScan ile Maryland Üniversitesi'nin ortaklaşa yapmış olduğu bir anket sonuçları üzerinde bir değerlendirme yapılmıştır. Bahsi geçen ankette 46 ülkeden toplam 2.730 kişiye; yıllar itibarıyla Çin, Rusya, İran, Amerika, Fransa gibi ülkelere karşı bakış açıları sorulmuştur. Anket sonuçları söz konusu ülkelerin dış ticaret verileri ile karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda, ülkenin uluslararası imajında meydana gelen %1'lik iyileşmenin, iyileşmenin gerçekleştiği ülkeye yapılan ihracatta %0,8 artışa neden olduğu ortaya çıkmıştır.

Edinburgh Üniversitesi Uluslararası Kültürel İlişkiler Enstitüsü tarafından yürütülen bir başka araştırmada[6] uzmanlar; çeşitli yumuşak güç biçimlerinin (kültürel kurumlar, refah, internete erişim, demokrasi, genel kültürel seviye vb.) bir ülkenin uluslararası çekim gücünü nasıl etkilediğini değerlendirmiştir. Söz konusu araştırmada British Council veya Goethe Enstitüsü gibi kültürel kurumların faaliyet gösterdiği ülke sayısındaki %1'lik artışın, söz konusu kültürel kurumların bağlı bulunduğu ülkedeki uluslararası öğrencileri, uluslararası turistleri ve doğrudan yabancı yatırımları (DYY) %0,66-%1 aralığında arttırdığı görülmüştür.

Birleşik Krallığın örneklem olarak seçildiği araştırmada, söz konusu ülkenin 2016 yılında, diğer ülkelerde bulunan kültürel kurumları vasıtasıyla fazladan 1,72 milyar USD değerinde DYY ve

[4] Michelin yıldız sistemi, 1900 yılında uygulamaya konulan ve asıl amacı Fransız sürücülere, uluslararası karayollarında bulunan sosyal tesislerin, restoranların ve araç tamircilerinin nerede olduğunu belirten bir sistemdir. Michelin Rehberi, ilk yıllarında yalnızca lokasyonların bulunduğu bir rehberken, sisteme dâhil olan mekânların artmasıyla puanlama sistemine geçilir.
Ayrıntılı bilgi için: https://www.viamichelin.com/web/Restaurants

[5] https://softpower30.com/wp-content/uploads/2018/07/The-Soft-Power-30-Report-2018.pdf

[6] Singh(2016)

yaklaşık 3.200 yabancı öğrenci çektiği kaydedilmiştir. Ayrıca refah seviyesinin de çekicilik konusunda etkili olduğu belirtilen araştırmada, kişi başına düşen gayrisafi milli hasıladaki her %1'lik artışın, uluslararası öğrencilerin sayısında %0,35-%0,98 aralığında bir artışa vesile olduğu anlaşılmıştır. Aynı araştırmada, internete erişimin yüksek olduğu ülkelerin yabancı öğrenciler tarafından daha çok tercih edildiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda bir ülkedeki internet kullanıcılarının miktarında meydana gelen her %1'lik artışın, o ülkeye gelen uluslararası öğrenci sayısını %0,5 arttırdığı iddia edilmektedir. Diğer taraftan, bir ülkedeki siyasal özgürlüklerin gerilemesinin, uluslararası öğrenci sayısında negatif etkiye sahip olduğu belirtilmektedir.

Ayrıca Xuejun, Yuan, Yefen ve Ting (2017) tarafından kaleme alına başka bir çalışmada ise uluslararası yatırımların cezbedilmesi ve ülkeye gelen uluslararası yatırımlardan maksimum fayda sağlayabilmek için iki faktör bulunduğu, bunlardan birinin ülkenin sert gücü (makaledeki anlamıyla endüstriyel avantajlar, ölçek ekonomisi, coğrafik avantajlar, işgücü kalitesi vb.) diğerinin ise yumuşak güç olduğunu, bu çerçevede asimilasyon, etkileme ve cezbetme unsurları ile hem ülkeye uluslararası yatırım çekilebileceğini hem de ülkeye gelen uluslararası yatırımlar ile yerel yatırımcılar arasında bir harmonizasyon sağlanabileceğini, bu sayede verimliliklerin artırılabileceğini savunmaktadırlar.

2013 yılında Insight Turkey dergisinde yayımlanan bir makalede[7], Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlarının ziyaret gerçekleştirdiği ülkeler ve ziyaret sayıları ile, Türkiye'nin bu ülkeler ile yaptığı dış ticaret arasındaki korelasyon incelenmiş ve üst düzey ziyaret sayısındaki her %10'luk artışın bu ülkelerle gerçekleşen ikili ticareti %21 oranında arttırdığı belirtilmektedir.

Yumuşak gücün ekonomi üzerindeki bir diğer etkisinden daha bahsetmek gerekirse; bir ülkenin iyiye giden imajının ve diğer ülkelerin vatandaşlarına hitap eden reklam çalışmalarının, söz konusu ülkede üretilen ürünlere olan uluslararası talebi arttıracağı düşünülmektedir. Günümüzde sosyal medya araçları vasıtasıyla birtakım ülkelere has hayat tarzları dünyaya ihraç edilmektedir. İhraç edilen hayat tarzı beraberinde bu ülkelerdeki tüketim alışkanlıklarının da ihraç edilmesi anlamına gelmektedir. Bugün Apple, Starbucks gibi şirketlerin dünya genelinde popülaritesini arttırmasının ve ciddi kârlara ulaşmasının altında yatan etkenlerden biri de budur. Elmasoğlu belirtmektedir ki (2017:28); "özellikle modern toplumlarda, tüketim ve tüketim kültürü analizinde tüketim mallarının çeşitli türdeki reklamlarında yer alan birtakım işaret ve semboller göze çarpmaktadır. Reklamlarla yayılan bu işaret ve semboller aracılığıyla toplum

[7] Civan&Genç&Taşer(2013)

yeniden üretilmektedir. Bu süreçte reklam gibi kitle iletişim araçlarının yanı sıra kurumlar, uygulamalar, medya ve nesneler de bu sürecin bir parçasını oluşturmaktadır. Farklı işlevlere sahip olan tüm parçalar toplumda var olan sistemin pekişmesine katkıda bulunmaktadır. Böylece sistemin sürekliliği sağlanarak toplumda hâkim bir düzenin işleyişi mümkün kılınmaktadır." Aynı hâkim düzen, tüketim alışkanlıklarını ihraç eden ülkenin etki alanı içinde bulunan toplumlar açısından da geçerliliğini korumaktadır. Ezcümle, yumuşak güç vasıtasıyla söz konusu ülkede üretilen ve bu ülkenin hayat tarzını yansıtan ürünlerin ihracatında bir artış meydana gelmesi de mümkün görünmektedir.

Bu açıklamalarla paralel olarak Neto ve Filho (2016) tarafından kaleme alınan bir makalede, Brezilya algısının, bir diğer ifadeyle Brezilya'nın yumuşak gücünün, özellikle Brezilya'da üretilen "kültürel ürünlere" (sinema, müzik, dans, resim vb.) uluslararası talebi arttırdığı ifade edilmektedir.

Yumuşak güç literatürüne dair bu ve önceki bölümlerde yapılan açıklamalardan sonra, literatür taraması bölümünde konunun Rusya boyutu ele alınarak, SSCB sonrası Rus dış politikası analiz edilecek ve Rusya'nın Eski SSCB coğrafyasında geliştirmiş olduğu yumuşak güç politikaları ile bu politikalara temel teşkil eden tarihsel ve dilsel etkenler incelenecektir.

Öte yandan, birinci bölümde de belirtildiği üzere yumuşak gücün ülke ekonomisinin çeşitli unsurları üzerindeki (dış ticaret, gayrisafi milli hasıla, turist sayısı vb.) etkisini inceleyen çalışmalar bulunmakla birlikte, ülkelerin yumuşak güç uygulamalarının dış ticaret politikalarına ne gibi etkileri olduğunu açıklayan sistematik bir yazın bulunmamaktadır. Bu tez çalışması, literatürdeki bu boşluğu tek başına doldurmak iddiasında bulunmamakla birlikte, konuya dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

3. RUSYA FEDERASYONU'NUN YUMUŞAK GÜÇ POLİTİKALARI

Bu bölümde Rusya Federasyonu ele alınacaktır. Bu çerçevede öncelikle SSCB dönemi sonrasında Rusya Federasyonu'nun değişen ve yeniden şekillenen dış politikası incelecek, sonrasında Rusya Federasyonu'nun eski SSCB coğrafyasında tesis ettiği (ve sert gücüyle desteklediği) yumuşak gücü, bu gücün arka planı ve unsurları; "İş Birliği Örgütleri, Uluslararası Kuruluşlar, Lobi Faaliyetleri ve Yurtdışı Toplulukları", "Rus Dili ve Ortak Tarih" ile "Eğitim" başlıkları altında incelenecektir.

3.1. SSCB Sonrası Rus Dış Politikası

1990'ların başından bu yana değişen güçler dengesi uluslararası düzenin paradigmasını da değiştirmiştir, SSCB'nin dağılmasından sonra oluşan ve "tarihin sonu" gibi tezlerle taçlandırılan uluslararası düzen kimi çevrelerde "tek kutuplu dünya" olarak nitelendirilmektedir. Bu yeni dönemde bölgesel iş birliği kuruluşları ve sivil toplum örgütleri önem kazanmıştır. Yalnızca askeri iş birlikleri üzerine kurulu ilişkiler, diğer ülkelerde kontrol sağlamak veya ittifaklar kurabilmek için yeterli olmamaktadır. Sert güç yeni dönemde uluslararası ilişkilerdeki önemini korumakla birlikte, tek yanlı kararlar almamak ve konsensüs üzerine hareket etmek yeni dönemde önem kazanmıştır.

Sosyalizmin başarısızlığının ardından Rusya da dâhil olmak üzere bölge ülkeleri, liberal politikalar, serbest piyasa ekonomisi ve hukuk devleti düşüncelerinin etki alanına girmişlerdir. Rusya, 1990'lar boyunca yaşadığı ekonomik ve siyasal istikrarsızlıktan dolayı ve SSCB dönemine nazaran çizdiği güçsüz imaj[8] ve buna ek olarak Batı değerlerinin ve Batılı yaşam tarzının bölge üzerinde artan cazibesi sebebiyle, eski SSCB coğrafyasında siyasi ve ideolojik olarak zemin kaybetmiştir. Diğer taraftan Batı Bloğunun, Rusya'ya doğru genişleme ve eski SSCB ülkelerinin Batı Dünyasına entegrasyonu projesi sonucunda Rusya, AB ve NATO olmak üzere iki büyük güç ile komşu hale gelmiştir. Bu durum, bölge ülkelerinin Batı'nın çekim

[8]Soğuk savaş yıllarında ABD ile birlikte dünyanın süper gücü olan SSCB'nin, 1988 yılındaki gayri safi yurtiçi hasılasının %15,8'i askeri harcamalara ayrılmaktaydı. Silahlı kuvvetleri bünyesinde 5 milyon asker ve askeri envanterinde 16.000 nükleer silah bulundurmaktaydı. SSCB'nin dağılmasından sonra ise 1992 yılında Rusya'nın askeri harcamalarının GSYH'a oranı %4,9 seviyesine gerilemiştir. Günümüzdeki aktif asker sayısı 1 milyon civarındadır, ayrıca 2017 yılında 55,3 milyar USD askeri harcama ile bu alanda dünyada 4. sıraya gerilemiştir. (Kaynak: SIPRI Military Expenditure Database, https://www.sipri.org, Military Expenditure-By Country, https://tradingeconomics.com/country-list/military-expenditure). Diğer taraftan Rus ekonomisi 1990-1996 yılları arasında yılda ortalama %7 küçülmüş, 1993 yılında senelik enflasyon %833'e yükselmiştir (http://databank.worldbank.org).

alanına daha kolay girmesine ve Batı tarzı siyasetten, ekonomiden, yaşam tarzından daha fazla etkilenmelerine sebebiyet vermiştir.

SSCB'nin yıkılışının ardından göreve gelen Yeltsin, bir taraftan bağımsızlık ve ayrılıkçılık hareketlerine karşı koyarken, diğer taraftan Rus devlet kurumlarının yeniden inşası ve Rus kimliğinin yeniden tanımlanmasına odaklanmıştır. İçerideki problemleri hedef alan Yeltsin yönetimi, bu yeni dönemde SSCB'nin ardılı konumunda ama SSCB döneminin demir yumruk anlayışından sıyrılabilmiş bir Rusya'nın devlet başkanı olarak uluslararası arenada emperyalist istekleri olan bir devlet imajı çizmek istememiş, Batı'ya zeytin dalı uzatmıştır. Örneğin ABD kongresinde yaptığı bir konuşmada; komünizmin öldüğünden, bir daha bu topraklar üzerinde yeniden hayat bulmaması gerektiğinden ve Batı dünyası ile entegre olabilmek için ekonomiden ve sosyal hayatta radikal reformların yapılması gerektiğinden bahsetmiştir (Özertem, 2009:22). Rusya SSCB sonrası dönemde uluslararası meşruiyet kazanabilmek için ilk aşamada sert güç unsurları ile hareket etmek yerine yumuşak güç araçlarını ön plana çıkararak hem Batı dünyasından hem de bölge ülkelerinden sempati toplamış, yine bu sayede Batı'dan gelen hibelerden ve kredilerden faydalanmıştır. Örneğin, yumuşak güce hizmet eden, reformlara ve barışçıl politikalara yönelik söylemlerin bir sonucu olarak 1993 yılında Tokyo'da toplanan G7 zirvesinde Rusya'ya 43,4 milyar USD tutarında yardım paketi sunulması kararlaştırılmıştır.[9]

Diğer taraftan Rusya Federasyonu, ilk yıllarda reformlar konusunda pek başarılı olamamıştır. 1992 yılında uygulamaya konulan ve şok terapisi olarak bilinen; hızlı özelleştirmeler uygulanması gibi projeler, bu projeler için sağlam bir altyapının hazırlanmamış olması ve başarılı bir kamu diplomasisi yürütülmemesi sebebiyle başarısızlıkla sonuçlanmış, askeriye de dâhil olmak üzere devletin her birimine yayılan yolsuzluk, hiperenflasyon ve işsizlik ile sonuçlanmıştır (Millar, 2005:32). Devamında yaşanan 1. Çeçen savaşı, Müslüman nüfusu çoğunlukta bulunan ülkeler tarafından ciddi biçimde eleştirilirken, Rus askerlerinin kişisel menfaatleri uğruna Çeçenlere silah sattıklarına dair haberler[10] Rus ordusunun imajını olumsuz etkilemiştir. Yaşanan olumsuz ekonomik, askeri ve siyasal gelişmeler genel olarak Rusya'nın uluslararası imajını ve yumuşak gücünü olumsuz etkileyerek kimi zaman uluslararası arenada güç kaybetmesine sebebiyet vermiştir.

90'lı yılların ilk yarısı genel olarak; Rusya'nın iç meselelerine yönelmesi, ekonomik krizle mücadele, SSCB'nin çöküşün ardından Rusya'nın kimliğini ve rolünü tanımlamakla, ayrılıkçı

[9] Bohlen, "Russian Politicians Take Sides on Aid", *The New York Times*, 17 April 1993
[10] Waal, "Russians Selling Weapons to Their Chechen Enemies", *The Independent*, 17 Şubat 1995

talepleri dizginlemekle ve Batı ile ilişkilerin onarılması çabaları ile geçmiş, eski SSCB coğrafyasına yönelik etkili adımlar atılamamıştır. 1993 yılında "yakın çevre" doktrininin ilan edilmesiyle birlikte Rusya'nın dış politika önceliklerinde Sovyet coğrafyasının yeniden organize edilmesi öncelik kazanmakla birlikte bu Avrasyacı söylemin tam anlamıyla dış politikaya yön verdiği anlamına gelmemektedir. Kısacası, iç politikada yaşanan rekabet yanında ekonomik dönüşümün neden olduğu sorunlar Rusya'nın BDT coğrafyasına yönelik politikalarını önemli ölçüde sınırlandırmıştır. 90'ların ikinci yarısından sonra ise ekonomik krizlerin görece durağanlaşması, petrol ve doğalgaz fiyatlarının artması ve özellikle Primakov'un önce dışişleri bakanı ve sonrasında başbakan olması ile birlikte BDT coğrafyasına daha fazla ehemmiyet gösterilmeye başlanmış, BDT ülkelerine yönelik politikanın genel çerçevesi çizilmiş ve somutlaştırılmıştır. Bu eğilim Putin dönemiyle hız kazanmıştır.

Rusya'nın BDT ülkelerine yönelik dış politikasını tanımlayan 1995 tarihli Rus politikası hakkındaki resmi belgeye göre (Brezinski,1997:155);

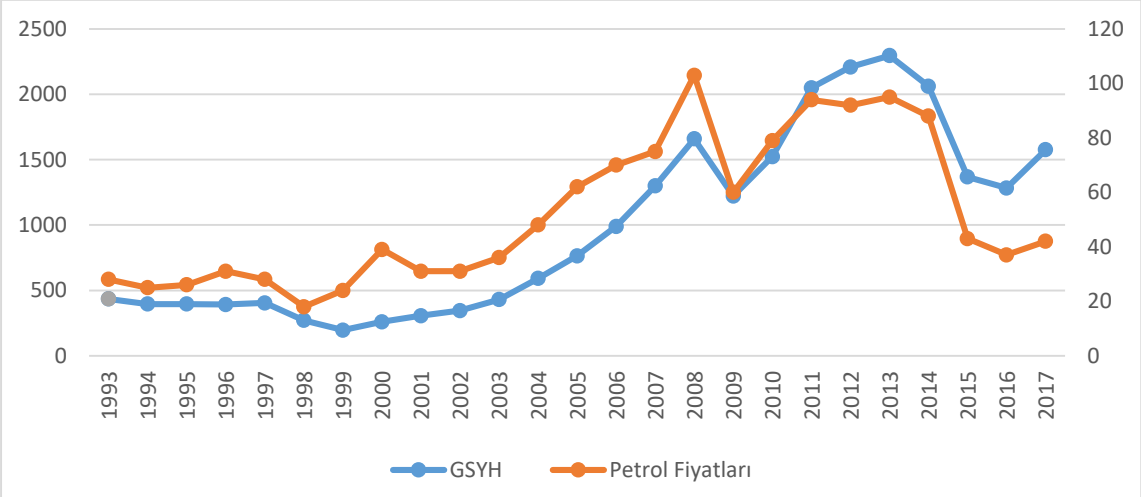
> *"Yakın çevrede Rus radyo ve televizyon yayınları garanti altına alınmalı, Rus basınının bölgede yayın yapması desteklenmeli ve Rusya, BDT ülkeleri için yönetici kadrolar eğitmelidir. Post-Sovyet coğrafyasında Rusya'nın bir eğitim merkezi olarak pozisyonunun yeniden tesis edilmesi ve BDT ülkelerinde Rusya dostu genç nesillerin yetiştirilmesi konusuna önem atfedilmelidir."*

1999 yılında Başbakan olarak seçilen ve sonrasında devlet başkanlığı görevini yürüten Putin döneminde ise maliye, yerel yönetimler ve bürokrasi alanında gerçekleştirilen yapısal reformlar ve artan petrol ve doğalgaz fiyatları sayesinde iyiye giden ekonominin de etkisi ile ülke, önceki dönemlere göre istikrarlı bir yapıya kavuşmuş, ekonomiden askeriyeye ayrılan pay 2005 yılında %27, 2006 yılında %22 arttırılmıştır.[11]

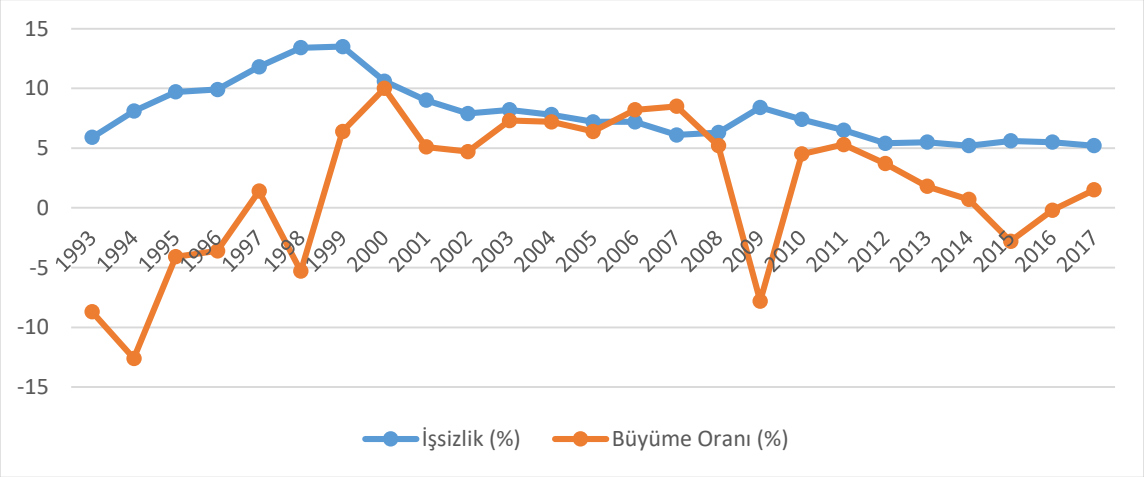
2000-2017 yılları arasında Rus ekonomisi, artan petrol fiyatlarının da etkisi ile yaklaşık %500 büyümüştür.[12] 2007 yılında, Kazakistan 30 milyar USD, Tacikistan 2 Milyar USD, Azerbaycan 13 milyar USD gayrisafi milli hasılaya sahipken, Rusya'nın 1,3 trilyon USD'lik gayrisafi milli hasılası, Rusya'nın bu dönemde yükselen yakın çevre politikası ile birlikte göz önünde bulundurulduğunda bölge ülkelerinin Rusya'nın doğal çekim alanına girmelerinin sebebi anlaşılacaktır. Sol eksende GSYH (milyon USD), sağ eksende ise söz konusu yıllar itibarıyla ortalama petrol fiyatlarının (USD) belirtildiği 2.1. numaralı Grafikte, petrol fiyatları ile Rusya

[11] Marshall I. Goldman, *Putin, Power, and the New Russia: Petrostate,* Alıntılayan: Özertem(2008)
[12] https://data.worldbank.org/

GSYH'si arasındaki korelasyon rahatlıkla görülebilmektedir. Diğer taraftan 2000 yılında %10,6 olan işsizlik oranı 2007 yılında %5,2'ye gerilemiştir.[13] Bu durum da Grafik 2.2.'de görülmektedir.

Grafik 3.1. RF GSYH ve Petrol Fiyatları

Grafik 3.2. RF İşsizlik ve Büyüme Oranları

[13] https://data.worldbank.org/

Rusya Federasyonu, askeri ve ekonomik alanda yaşanan olumlu gelişmelerin etkisi ile eski SSCB coğrafyasında (özellikle BDT coğrafyasında) kurmuş olduğu askeri üsler, hava üsleri, deniz üsleri ve radar istasyonları sayesinde sert gücünü de bölge ülkelerine hissettirmiştir. Bir diğer ifade ile, ekonomik ve askeri alanda yaşanan olumlu gelişmeler Rusya'nın sert gücüne ve uluslararası imajına olumlu yansımış, bütün bunlar doğal olarak yumuşak güç araçlarını da olumlu etkileyerek Rusya'yı önceki dönemlere göre cazip bir ülke haline getirmiştir.[14] 3.1. numaralı haritada[15] Rusya'nın diğer ülkelerde kurmuş olduğu askeri tesisler görülmektedir.

Harita 3.1. Rusya'nın Çevre Ülkelerde Bulundurduğu Askeri Tesisleri

Putin döneminde Batı ile ilişkilerde pragmatik bir yaklaşım izlenmiştir. Batı karşıtı bir politika izlemektense Batı ile uyumlu hareket edilmeye çalışılmış, 1999 yılında Kosova müdahalesi sonrası NATO ile dondurulan ilişkiler yeniden canlandırılmış, hatta Rusya'nın neden NATO'nun bir parçası olmadığı dahi sorgulanmıştır. Bu retorik, istikrar problemleri yaşayan ve ekonomik olarak yorgun düşmüş Orta Asya'da, Rusya'nın, Batı sistemine entegre, güçlü, gelecek vadeden bir aktör olarak algılanmasını sağlamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD

[14] Huntington'un *Medeniyetler Çatışması* eserinde belirttiği gibi: *"Bir ülkenin ekonomik ve askeri gücündeki (hard power) yükseliş, beraberinde; kendine güven, kibir, kendi kültürünün üstünlüğüne inanma ve yumuşak güç getirir, söz konusu ülke bu şekilde diğer halklar nezdinde çekiciliğini arttırır."*
[15] Stonski&Sokolsky(2017:21)

Başkanı Bush'u ilk arayan yabancı devlet başkanı Putin olmuş ve Afganistan tarafından beslenen teröre karşı savaşlarında gerekli askeri desteği sağlayacaklarını ileterek, insani yardım için hava sahasını bile açacağını belirtmiştir.[16] Rusya'nın Batı ile yürüttüğü bu dengeli politika, eski SSCB coğrafyasına yönelmesini kolaylaştırmıştır. BDT teşkilatına ehemmiyet gösterilmiş, bu esnada Baltık Devletleri Rusya'nın radarından görece uzaklaşmış, Rusya'nın gücünü yakın çevresinden, özellikle Orta Asya'da kuracağı sistemden alacağını ve bu şekilde eski güçlü günlere döneceği düşünülmüştür.

3.2. Rusya Federasyonu'nun Yumuşak Güç Araçları

Bu bölümde Rusya Federasyonu'nun eski SSCB coğrafyasında yumuşak güç araçlarını nasıl kullandığı incelenecektir. Hatırlanacağı üzere Bölüm-1.2 Tablo-1'de Joseph Nye'nin üç çeşit güç sınıflandırması belirtilmişti. Söz konusu sınıflandırmaya göre yumuşak gücün davranış kalıpları; cezbetme ve gündem belirleme, temel kaynakları; değerler, kültür, politikalar ve kurumlar, hükümet politikaları ise çok taraflı diplomasi ve kamu diplomasisidir.

Rusya Federasyonu; BDT, AET, ŞİÖ vb. uluslararası kuruluşlar vasıtası ile yumuşak gücün alt başlıklarından gündem belirleme ve çok taraflı diplomasiyi yerine getirmektedir. Ayrıca yürütmekte olduğu eğitim politikasına ek olarak bölge ülkeleri ile arasındaki ortak tarihsel geçmiş ve Rusçanın pratik kullanımı vasıtasıyla yine yumuşak gücün alt başlıklarından Rus değerlerini ve kültürünü eski Sovyet ülkelerinde konsolide etmektedir. Aynı şekilde devlet destekli sivil toplum örgütleri vasıtasıyla kamu diplomasisi yürütmektedir. Devam eden bölümlerde, Rusya Federasyonu'nun söz konusu politikaları ayrıntılı biçimde açıklanacaktır.

3.2.1. İş Birliği Örgütleri, Uluslararası Kuruluşlar, Lobi Faaliyetleri ve Yurtdışı Toplulukları

Uluslararası ilişkilerde küreselleşmenin etkisiyle devletler ve toplumlar arasındaki ilişkiler değişime uğramış, dış politikada geleneksel diplomasinin yanında hükümet dışı organizasyonlar ve kamu diplomasisi gibi mekanizmalar ortaya çıkmıştır. Devletlerin başka devlet ve toplumlara yönelik yürüttüğü bu faaliyetlerde, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, yurtdışı toplulukları, lobi grupları, ekonomi ve medya kuruluşları ana aktörler olarak görev almaya başlamışlardır (Eren, 2017:36). Artık uluslararası ilişkilerde politika üretirken yalnızca sert güç gibi sabit ve muhafazakâr enstrümanlar yerine 21.yüzyılın dünya düzenine ve teknolojisine uygun daha dinamik ve esnek modelleri benimsemek ülkeler için başarı getirmektedir. Rusya Federasyonu da SSCB deneyiminin ardından uluslararası ilişkilerin

[16] Uzelac(2001) "Putin Offers Support for U.S. Strikes", *The Moscow Times*

değişen ve küreselleşen paradigmasının bilincinde olmuş bu doğrultuda politika üretmeye başlamıştır.

Vladimir Putin 2012 yılında kaleme aldığı "Rusya ve Değişen Dünya" adlı makalesinde, yumuşak gücü; "dış politikadaki amaçlara, silahlı kuvvetler yerine bilgi ve nüfuz vasıtasıyla ulaşmak için kullanılacak araçlar bütünü" olarak tanımlamaktadır. Aynı makalede Putin, söz konusu nosyonu, bağımsız ülkelerin iç politikalarını doğrudan etkilemek için gerekli bir araç olarak da nitelemektedir. Putin, Temmuz 2012'de Rus diplomatlar ve daimî temsilciler ile yaptığı toplantıda yumuşak gücü: "ikna ve pozitif bir perspektif yaratmak yoluyla bir ülkenin menfaatlerini ve politikalarını, sadece somut başarılar temelinde değil, ayrıca o ülkenin manevi ve entelektüel mirası temeli üzerinde başka bir ülkede desteklemek" olarak tanımlamıştır.

Makarychev, "Yumuşak Güç, Bölgesellik ve Ortak Komşular: Rekabetçi Bir Çevrede Rusya'nın Potansiyeli"[17] adlı makalesinde, Rusya'nın güney komşularına yönelik politikalarında yumuşak gücünün vazgeçilmez bir unsur haline geldiğini ileri sürmektedir. Makale, yumuşak gücün Rus diplomasisi tarafından kavramsal ve uygulanabilir boyutlarını ele almaya çalışmakta ve yumuşak güç olgusunun sadece Rusya'nın ortakları ile ikili ilişkilerinde değil, aynı zamanda bölgesel amaçlı politikalarında da bir araç olarak kullanılabileceğini ileri sürmektedir. Yazar ayrıca, Rusya'nın Avrasya'ya yönelik yumuşak güç planlarının, AB ve Türkiye gibi diğer bölge aktörlerinin yumuşak güç planlarıyla kaçınılmaz bir rekabete girerek geliştiğini belirtmektedir.

Diğer taraftan Alexey Dolinsky'e göre, yumuşak güç kavramının mucidi Joseph Nye'nin konuya bakış açısı ile Rus elitlerinin bakış açısı farklılaşmaktadır. Ona göre, Amerikan siyaset bilimciler için yumuşak güç nosyonunun temel elementi "cazibe" iken Rus politikacılar için "nüfuz araçları"dır. Bu bağlamda Rusya'nın yumuşak güç politikaları eleştirilere de maruz kalmıştır. Örneğin Stratejik & Uluslararası Çalışmalar Merkezi (CSİS)'in raporuna göre: Joseph Nye tarafından geliştirilen kavram ile benzer yanları olmakla birlikte Rusya'nın dış politikası çoğunlukla; global bir imaj yaratmak yerine hemşericilik anlayışıyla, Rusça konuşan azınlıkların yoğun olarak kümelendiği Bağımsız Devletler Topluluğu ile Baltık ülkelerini hedef almakta ve yumuşak gücün; devlet kurumları eliyle yürütülen politikalar, radyo yayınları, popüler Rus müzikleri vb. gibi en klasik araçları vasıtasıyla Sovyet tipi bir propagandayı

[17] Makarychev(2013:37-56)

kapsamaktadır. Söz konusu çalışma merkezi bunu da yumuşak güç olarak değil, yumuşak propaganda olarak tanımlamaktadır.[18]

SSCB'nin dağılmasının ardından ilk etapta Yeltsin döneminde Rusya Federasyonu, eski SSCB ülkelerinde yaşayan Rusların veya Rusça konuşan bireylerin (rusofon) haklarının koruyucusu anlayışı ile politika üretmiştir. Putin döneminde ise bu politika değiştirilerek söz konusu bireylerin Rusya'ya göç etmesi teşvik edilerek, yeniden iskân bir devlet politikası haline getirilmiştir (Morozov, 2004:323). 2006 yılında bu hedef doğrultusunda 3 temel doküman kabul edilmiştir[19]. Bunlar;

- Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlarla Çalışma Programı
- Rus Dili Federal Hedef Programı
- Yurtdışında Yaşayan Vatandaşların Rusya Federasyonu'na Gönüllü Yeniden İskân Programı

Söz konusu programlar doğrultusunda Rusya, eski SSCB coğrafyasında azınlık konumunda olan Rusların asimile olmasını engellemek ve Rusya'ya göç etmeleri için çaba sarf etmekte, bu şekilde Rusya'da yaşanmakta olan azalan Slav nüfus problemine de çözüm üretmeye çalışmaktadır. Texas Üniversitesi tarafından 1994 yılında hazırlanan aşağıdaki haritada[20] SSCB'nin dağılmasından sonra bu bölgede bulunan etnik Rusların dağılımı görülmektedir. Bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerde bulunan yoğun etnik Rus nüfusu (Kazakistan %37, Ukrayna %22, Kırgızistan %21,5) göz önünde bulundurulduğunda yeniden iskân politikasının önemi anlaşılır hale gelmektedir.

[18] Shakirov(2013), https://www.e-ir.info/2013/02/14/russian-soft-power-under-construction/
[19] A Survey: Russian Federation Foreign Policy (2007:48)
[20] https://legacy.lib.utexas.edu/maps/commonwealth.html

Harita 3.2. Eski SSCB Coğrafyasında Bulunan Etnik Rusların Dağılımı (1994)

Bölgede güçlü ve çekici bir Rusya imajının yeniden inşa edilebilmesi adına Rusya hem devlete bağlı kuruluşlar kurmuş hem de bu amaca hizmet edecek sivil toplum örgütlerini fonlamıştır. Rusya Bilim ve Kültür Merkezi (Roszarubezhcentr-RCSC) de bu hareketin bir parçası olarak görülebilir. Bu kurum, Rusya Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak, 67 ülkede Rus kültürünün ve dilinin yayılması için çalışmaktadır (Özertem, 2009:45). Ayrıca 2007 yılında kurulan ve yurt dışında Rusya'nın imajını düzeltmek ve Rus diasporasının çıkarlarını korumakla görevli Rus Dünyası Vakfı'nın (Russky Mir) 43 ülkede 95 şubesi bulunmaktadır. Eğitim faaliyetleri, bilimsel ve sanatsal faaliyetler, sosyal etkinlikler, hibe programları düzenleyen bu vakıf, Rusya Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır. Halidov (2014), "Rusya'nın Yumuşak Güç Araçları" adlı makalesinde Özertem'i destekler şekilde, Putin'in son dönemde uluslararası kamuoyunda oluşan "otoriter Rusya" algısını kırmak veya yumuşatmak amacıyla diplomaside "yumuşak güç" enstrümanlarına destek vermeye başladığını iddia etmektedir. Bu kapsamda Rusya Federasyonu'nun;

- Rossotrudniçestvo[21],
- Ruskiy Mir Vakfı[22],
- M. Gorçakov Kamu Diplomasisi Vakfı'nın

[21] Bağımsız Devletler Topluluğu, Yurtdışında Yaşayan Yurttaşlar ve Uluslararası İşbirliği İşlerinden sorumlu olan Federal Ajansı (Россотрудничество), Eğitim, bilim, yurtdışında yaşayan Ruslara yardım, Rus Dili ve Kültürünün popülerleştirilmesi gibi çalışmalar yürütmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://tur.rs.gov.ru/tr

[22] Russkiy Mir (Русский мир) Vakfı faaliyet programı Rusça'nın öğrenimi için gerekli şartları sağlamayı, Rus kültürü ve çağdaş Rusya'nın tanınması ve anlaşılmasını desteklemeyi ve yaygınlaştırmayı hedeflemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://russkiymir.ru/en/

faaliyetlerini desteklediğini belirtmektedir[23].

Bu başlık altında incelenmesinde fayda olduğu düşünülen bir diğer dış politika unsuru da Bağımsız Devletler Topluluğu'dur. 1917 yılındaki Bolşevik devrimi sonrasında Sosyalist Cumhuriyetler arasında yaşanan birleşme süreci, 1990'ların başında ayrılma sürecine dönüşmüş, Batıda küreselleşme ile birlikte siyasi ve ekonomik entegrasyon süreci hızlanırken SSCB'nin çöküşü ile bağımsızlıklarını kazanmış Sosyalist Cumhuriyetler arasındaki sınırlar katılaşmaya başlamıştır. Bu dönemde yaşanan sosyo-ekonomik ve siyasal kargaşa, bağımsızlığını yeni kazanan ülkeleri ulusal çıkarları temelinde yeni ekonomik ortaklıklar arama ve Batı'ya entegre olma gibi değişik stratejileri uygulamaya yöneltmiştir.

Dugin (1999) ise Avrasya adasının kalbi sıfatıyla Rusya'nın, Atlantikçi jeopolitikçilere diğer tüm bölgelere nazaran en iyi şekilde karşı durabileceğini, alternatif alanın merkezi olabileceğini, bu nedenle tek dünyacı projeyi reddeden devletler ve halkların Rusya'nın etrafında birleşmeden bir şey yapamayacaklarını vurgulamaktadır.[24] Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra kurulmuş olan bağımsız devletleri etki alanında tutma arzusunda olan SSCB'nin mirasçısı Rusya Federasyonu vakit kaybetmeden bölgesel bir örgüt oluşturmanın yollarını aramıştır. Bu kapsamda 8 Aralık 1991 tarihinde Rusya Federasyonu, Belarus ve Ukrayna başkanları tarafından Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) anlaşması imzalanmıştır. Bugün Azerbaycan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Ermenistan, Moldova, Rusya, Tacikistan ve Özbekistan olmak üzere toplam 9 üyeden oluşmaktadır. Türkmenistan üye olmamakla birlikte ortak statüsündedir. Gürcistan 2008 yılında yaşanan Rus-Gürcü savaşından sonra, Ukrayna ise 2014 yılında Kırım'ın işgali sonrasında birlikten ayrılmıştır.[25]

BDT'nin kuruluşunu takip eden yıllarda bağımsızlığını kazanan devletlerin gerçek entegrasyona ilgi duymadıkları, bunun yerine bağımsızlıklarını pekiştirme çabası içinde oldukları gözlemlenmiştir. BDT teşkilatının, SSCB sonrası dönemde eski SSCB coğrafyasında ortaya çıkan siyasi boşluğu doldurabilecek etkinlikte olmadığının anlaşılmasından sonra Rusya, Kolektif Güvenlik Anlaşması ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) vasıtasıyla bölgenin politik

[23] (Фонд поддержки публичной дипломати иимени А. М. Горчакова), Söz konusu vakıf Dimitri Medvedev'in kararı ile 2010 yılında kurulmuş olup; kamu diplomasisine katkı sağlamak, Rusya'nın yatırım ortamını desteklemek, Rus sivil toplum örgütleri arasında koordinasyon sağlamak, yurtdışında yatırım imkanları konusunda reklam faaliyetleri düzenlemek gibi görevleri bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://gorchakovfund.ru/en/about/

[24] Altıntılayan: Ağır(2017)

[25] Gürcistan 2008 yılında üyelikten ayrılırken, Ukrayna 2014 yılına kadar "katılımcı" devlet statüsünde bulunmuş tam olarak üye olmamış, Kırım'ın işgali sonrasında BDT nezdindeki temsilcilerini çekmiştir.

ajandasını kontrol altına almaya çalışmaktadır. Kolektif Güvenlik Anlaşması 2001 yılında[26] imzalanmış olup Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Ermenistan bu anlaşmaya taraf ülkelerdir. Söz konusu anlaşma 2002 yılında Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne dönüştürülmüştür. Askeri yönü ağır basan bu örgüt, Rusya tarafından domine edilmekte ve iş birliğinin taraf ülkeler arasında derinleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda Rusya taraf ülkelere askeri ekipman satmakta ve askeri eğitim vermektedir.

Dış politika araçlarından bir diğeri Şanghay Deklarasyonu ise 26 Nisan 1996 tarihinde Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında askeri alanda sınır bölgelerinde güvenliğin sağlanması anlaşmasının imzalanması ile doğmuştur. 2001 yılında altıncı üye olarak Özbekistan kurumsal yapıya dâhil edilerek ŞİÖ kurulmuştur. Sonrasında Hindistan ve Pakistan da örgüte üye olmuştur. Bugün Afganistan, Moğolistan, İran, Belarus gözlemci ülke statüsünde; Türkiye, Azerbaycan, Sri Lanka, Ermenistan, Kamboçya, Nepal ise diyalog ortağı ülke statüsündedir.[27] Söz konusu örgüt asıl olarak güvenlik amaçlı kurulmuş olsa da üyeler arasında son zamanlarda ekonomik, bilimsel ve kültürel alanda iş birliği konuları da gündeme gelmekte ve gelişmektedir. Örneğin üye ülkeler, ŞİÖ Beşerî Üniversiteler Konsorsiyumunu kurarak taraf ülkelerin eğitim sistemlerinin uyumlaştırılmasını sağlamaya çalışmaktadırlar.[28] Aynı konu ile ilgili olarak bilim, teknoloji, eğitim ve ekonomi alanında entegrasyon sürecini hızlandırmak adına Putin'in önerisi üzerine Rusya'nın öncülüğünde, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan "Şanghay İşbirliği Örgütü Üniversitesinin" kurulmasını kararlaştırmışlardır. [29]

Bu başlık altında incelenecek son iş birliği örgütü Avrasya Ekonomik Topluluğu'dur. Yukarıda da belirtildiği üzere BDT teşkilatı, daha çok siyasi saiklerle kurulmuş olduğundan, üye ülkeler arasındaki iktisadi iş birliği konularına eğilmemiştir. Diğer taraftan, SSCB ülkelerinde Sovyetler döneminde çok sıkı ekonomik entegrasyon söz konusu idi. Hammadde tedariki ve üretim aşamaları konusunda SSCB cumhuriyetleri iş birliği içerisindeydi. SSCB'nin ani dağılışı ile birlikte söz konusu ekonomik entegrasyonu devam ettirmek, bir taraftan fiyatların

[26] Rusya Federasyonu, yayımlamış olduğu Rusya Fed. Silahlı Kuvvetleri'nin kuruluşuna ilişkin bildiride BDT ülkelerini ortak güvenlik anlaşması yapmaya davet etmiş ve bu doğrultuda Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Ermenistan 15 Mayıs 1992 yılında Taşkent Anlaşmasın imzalamıştır. Söz konusu anlaşma BDT nezdinde 2001 yılında imzalanan Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın temelini oluşturmaktadır. Şöhret(2015) "Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu" Putin'in Ülkesi, *Seçkin Yayınları,* s.600

[27] http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa

[28] Zharkaya(2009)

[29] Ayrıntılı bilgi için bkz. http://uni-sco.com/

liberalizasyonu sonucu tırmanan yüksek enflasyon, diğer taraftan da siyasi ve diğer iktisadi nedenlerden dolayı imkânsız hale gelmişti. Doğal olarak dağılma sürecinden sonra BDT üyesi ülkelerde ani üretim düşüşleri yaşanmıştır (Pirimbayev ve Ganiyev, 2010:82). Böylesi bir ortamda ekonomik iş birliğini yeniden sağlayabilmek amacıyla 10 Ekim 2001 tarihinde Avrasya Ekonomik Topluluğu kurulmuştur. Ocak 2015'ten itibaren malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımını sağlayan birliğin amaçları; resmi web sayfasında, küresel bir krizin olumsuz etkilerini birlikte çalışarak bertaraf etmek, üye ülkelerin dış pazarlardaki ortak ilgilerinin gerçekleşmesini sağlamak, gümrük birliği ve ortak bir ekonomik pazar oluşturmak olarak belirtilmiştir.[30] Bugün üye ülkeler; Rusya Federasyonu, Belarus, Ermenistan, Kazakistan ve Kırgızistan'dır ve toplamda 183,4 milyon nüfusa ev sahipliği yapmaktadır.

Avrasya Ekonomik Topluluğu Makroekonomik Göstergeler (2017)	
Toplam GSYH	1.9 Trilyon USD (Dünya toplam GSYH'ının %3.2'si)
Üçüncü Ülkeler İle Toplam Ticaret	877 Milyar USD (Dünya toplam ihracatının %2,8'i, İthalatının %1,9'u)
İşsizlik Oranı	%5,4
Petrol Üretimi	634,2 Milyon Ton (Dünya toplam üretiminin %14,5'i)
Doğalgaz Üretimi	744,7 Milyon Ton (Dünya toplam üretiminin %20,2'si)
Tarımsal Üretim	123,9 Milyar USD (Dünya toplam üretiminin %5,5'i)
İmalatta Yaratılan Katma Değer	220 Milyar USD (Dünyada üretilen toplam katma değerin %2.2'si)
Nüfusun İnternete Erişim Oranı	%86

Tablo 3.1. Avrasya Ekonomik Topluluğu Makroekonomik Göstergeler (2017)[31]

Bu bölümde uluslararası kuruluşlar olan BDT, ŞİÖ, AET ve Rusya Federasyonu destekli kamu diplomasisi kurumlarınca icra edilen yumuşak güç politikaları analiz edilmiştir. Sonraki bölümde ise icra edilen yumuşak güç politikalarını konsolide etme konusunda kritik enstrümanlar olduğu değerlendirilen Rus dili ve ortak tarih hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır.

[30] www.eurasiancommission.org
[31] www.eurasiancommission.org

3.2.2. Rus Dili ve Ortak Tarih

Bilindiği üzere dil, ulus kimliğinin ve aidiyet bilincinin oluşmasında kritik araçlardan biridir. Dil, kimlik oluşturma konusunda anahtar bir rol oynamaktadır. Naz Rasool'a (1998) göre *"Dil kültürün bir taşıyıcısı olmanın yanı sıra kültürel aidiyeti de simgeleyen bir araçtır. Dahası, bir iletişim aracı olarak insanların günlük hayatında yer tutan dilin tek fonksiyonu bu değildir; dil aynı zamanda politik ve ekonomik değeri olan bir değişim aracıdır.*"

Sosyoloji kuramlarına göre kimlik; coğrafya, kültür, dil, din, tarih gibi unsurlardan oluşmaktadır. Uluslararası ilişkilerde inşacı (konstruktivist) kuramın[32] öncelikli inceleme konularından olan kimlik siyasetinde karar alıcılar, kendi devletleri ile diğer ulusları kimlik parametreleri kapsamında belli başlı kalıplara oturtmaktadırlar. Paylaşılan değerler ve kimlikler sayesinde, karar alıcılar, uluslararası ortamın yapısını, kendi devletlerinin uluslararası ortamdaki konumunu, dost-düşman tayinini ve dış politika beklentilerini şekillendirmektedirler. Rus eliti özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra "Rus kimdir?" sorusu hakkında kafa yormuş, kimlik siyaseti önem kazanmıştır. Kimi elitlere göre Rus, Rusça konuşan bireylerden ve ortak tarihe sahip halklardan oluşmakta iken, kimi elitler ise "Rus" kavramını; etnik Slavlık, Ortodoksluk gibi kavramlar üzerinden tanımlamışlardır.[33] Sonuç itibarıyla dil ve tarih Rus kimlik siyasetinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu bölümde söz konusu iki başlık irdelenecektir.

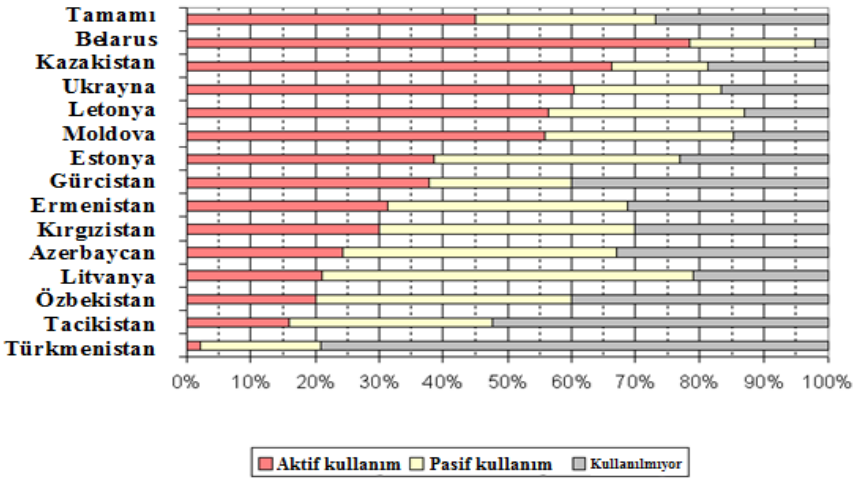
SSCB döneminde Kırgızca, Kazakça vb. dillerin yer yer kullanıldığı görülse de nüfusun çoğunluğunu Rusların oluşturması ve bürokraside kolaylığı sağlamak adına dil birliği konusunda yapılan düzenlemeler sebebiyle Rusça'nın bu dönemde, Avrasya coğrafyası için bir *lingua franca* haline geldiği söylenebilir (Özertem, 2009:60). SSCB döneminde Rusça tüm coğrafyada teşvik edilmiş ve yasama dili olarak kullanılmıştır. Bu dönemde Sovyet yöneticileri Latin alfabesini, Rus olmayanların Rusça öğrenmesinin önünde bir engel olarak görmüşlerdir. Ayrıca Latin alfabesi ile yazılan Türkçe metinlerin, Orta Asya'daki Türkleri Türkiye'ye yaklaştıracağından da çekinmişlerdir (Dietrich, 2005:466). Bu çekincelerin sonucunda 1938-40 yılları arasında Kiril alfabesi resmi olarak Latin alfabesi yerine geçirilmiş; 1938 yılında ise Rusça, Rus olmayan okullarda zorunlu ikinci dil ilan edilmiştir (Pavlenko, 2008:68). İzlenen

[32] Değerler, fikirler, kolektif hafıza, kültür gibi maddi olmayan unsurlar ile kimlikler üzerine yoğunlaşan Sosyal İnşacı kuram, realizmin aksine ulusal çıkarları ve paylaşılan değerleri önceden verili olarak kabul etmemekte ve uluslararası yapının sosyal açıdan inşa edildiğini öngörmektedir. Öncelikle devletler, söylemler aracılığıyla birbirleriyle etkileşim halinde bulunmaktadırlar. Bu etkileşim neticesinde, devletlerin yer aldığı uluslararası sosyal dünya anlam kazanmakta ve şekillenmektedir. (Efegil, 2015)

[33] Godzimirski(?) "Putin and Post-Soviet Identitiy: Building Blocks and Buzz Words", Alıntılayan: Efegil(2015)

politikaların sonucu olarak SSCB coğrafyasında Rusça kullanım oranları artmıştır. Rusça konuşan nüfus bu yıllarda sürekli artmış, hâlihazırda SSCB vatandaşı olan bireyler de Rusça öğrenmeye yönelmiştir.

SSCB'nin yıkılışının ardından ise ülkeler ulusal dillerini benimsemekle birlikte, Rusçayı da yaygın olarak kullanmaya devam etmişlerdir. Grafik 3.1.'de[34], eski SSCB ülkelerinde Rusça kullanan bireylere ilişkin istatistikler yer almaktadır. Kırmızı renk Rusça'nın aktif kullanımını, sarı renk pasif olarak kullanımını, gri renk ise hiç kullanılmama oranını temsil etmektedir. SSCB ülkelerinin genel ortalamasına bakıldığında Rusça kullanımının aktif olarak %45 civarında olduğunu, pasif kullanımının da eklenmesi ile birlikte bu oranın %75'e yükseldiğini görmekteyiz. Söz konusu ülkelerin toplam nüfusunun 151 milyon[35] civarında olduğu göz önüne alınırsa, bölgede yaklaşık 113 milyon kişinin Rusça bildiği ve kullandığı ortaya çıkmaktadır.

Grafik 3.3. Eski SSCB ülkelerinde Rusça Kullanımı

3.3. numaralı haritada, Rusçanın resmi dil olduğu ve yoğunlukla konuşulduğu ülkeler görülmektedir. Buna göre Kazakistan, Belarus ve Kırgızistan'da Rusça resmi dil olarak kullanılmakta iken, Estonya, Letonya, Belarus, Ukrayna, Özbekistan ve Moğolistan'da yoğun olarak kullanılmaktadır. Dil, yukarıda belirtildiği üzere, ulus kimliğinin ve aidiyet bilincinin oluşmasında kritik araçlardan biridir, bu açıdan bakıldığında, Rusya'nın yakın çevre politikası ve yumuşak güç araçlarının yöneleceği coğrafya daha anlamlı hale getirmektedir.

[34] https://en.wikipedia.org/wiki/Russian_language (veriler 2004 yılına aittir)
[35] https://data.worldbank.org (veriler 2009 yılına aittir)

Harita 3.3. Rusça'nın Resmi Dil Olduğu veya Yoğunlukla Konuşulduğu Ülkeler[36]

Diğer taraftan, dil birliği konusunda bahsedilen paradigmanın; iletişim araçları, sosyal medya, filmler, yabancı diziler marifetiyle Batı dünyasından, yaşam tarzından ve değerlerinden daha fazla etkilenen genç jenerasyon için değiştiği söylenebilir. Tablo 3.2'de[37] eski SSCB ülkelerinde Rusça konuşan nüfusa dair oranlar görülmektedir. Tabloda belirtilen verilerden, 18 yaşın altındaki bireylerin Rusça yerine ulusal dillere yöneldiği ve Rusça'nın genç nesiller arasında popülaritesini yitirmekte olduğu görülmektedir. Söz konusu oran Ukrayna'da %65'ten %41'e, Ermenistan'da %30'dan %19'a, Litvanya'da %55'ten %35'e gerilemiştir. David Graddol 1998 yılında yaptığı çalışmada tablodaki verileri teyit eder şekilde, 2050 yılında Rusça'nın eski SSCB coğrafyasında yaygınlığının %30 azalacağını öngörmektedir.

	Rusça Konuşan Yetişkinlerin Oranı	**18 Yaş Altındaki Bireylerde Rusça Konuşma Oranı**	**Rusça Konuşan Nüfusun Oranı**
Belarus	78	73	77
Ukrayna	70	41	65
Kazakistan	67	51	63
Letonya	59	35	55
Moldova	51	45	50
Kırgızistan	38	39	38
Estonya	39	23	35

[36]Arefyev(2012) https://en.wikipedia.org/wiki/Russian_language
[37] Özertem, a.g.m.

Ermenistan	33	19	30
Tacikistan	35	18	28
Gürcistan	30	17	27
Azerbaycan	28	23	26
Litvanya	24	6	30

Tablo 3.2. Eski SSCB Ülkelerinde Rusça Konuşan Nüfusa Dair Oranlar

Özetle, dil, kültürel etkileşim, kimlik yaratımı ve değerlerin aktarılması için önemli bir araçtır. Bunların sağlanması politik ve ekonomik ilişkileri de ister istemez beraberinde getirmektedir. Rusya'nın Avrasya coğrafyasında dilden ötürü çok avantajlı bir konumda olduğu açıktır. Bu avantajlı konumun, kültürel aidiyetin sağlanması ve Rus değerlerinin bölge ülkelerine televizyon dizileri, sinema filmleri, süreli yayınlar gibi basın-yayın organları vasıtasıyla empoze edilebilmesi açısından yumuşak güç araçlarına pozitif katkılar sağladığı değerlendirilmektedir.

Söz konusu ülkeler ile Rusya Federasyonu arasında, dil konusunda sağlanan ortak paydaya ek olarak bir çeşit tarihsel-kültürel birlikten söz etmek de mümkündür. Tarihsel-kültürel birlik Rusya'nın bu ülke vatandaşlarına hitap etmesini, bu yolla bir aidiyet sağlanması ve Avrasyalı üst kimliği oluşturulmasını da kolaylaştırmaktadır.

Konunun tarihi boyutuna kısaca değinilecek olursa; bilindiği üzere Rusya tarihi, Rusya'nın atası olan ve akademisyenlerin Kiev Rus dediği siyasi birlikle başlar. Rus, bu ülkenin sakinlerinin kendilerine ve topraklarına verdiği isimdi, Kiev de buranın başkenti idi. Günümüzdeki şekliyle bu ülke, Belarus'un tamamını, Ukrayna'nın kuzey yarısını ve Rusya'nın Avrupa'daki topraklarının orta kısmını ve kuzeybatısını kapsıyordu. Günümüzün bu üç devletinin halkları, Kiev Rus'un Doğu Slav dilinden türemiş birbirine yakın akraba diller konuşan Doğu Slavlarıdır.

9. yüzyılda kurulan Kiev Rus bir devletten ziyade boylar birliğidir. Kiev civarında Rus, Novgorod'da Slobin, arada Kıriviçler ve Viyatiçler ve birtakım başka boylar da bir arada yaşıyordu. Kiev'deki Rurik hanedanının prensi ve onun savaşçı topluluğu olan *drujina* bunların ortak hükümdarı idi (Bushkovitch, 2011:28). 1237-1240 yılları arasında gerçekleşen Moğol istilası (daha sonra Altın Orda) sonrasında boyların yönetimi (taht) Kuzey'de bulunan Novgorod Prensliği'ne (Vladimir Büyük Prensliği) geçmiştir. 1340 yılında ise Moskova Prensi Yuri'nin oğlu İvan, Novgorod tahtını da alarak Moskova'da kurdurduğu kremlin ile yönetim merkezini Moskova'ya taşımıştır (Bushkovitch, 2011:43). 1462 yılında göreve gelen Moskova

Prensi İvan Vasilyeviç, Rus topraklarının önemli bölümünü yönetimi altında toplamış, Ukrayna'nın bir bölümünü Polonya-Litvanya'dan geri almış, ülkeyi Altın Orda Devleti'nin egemenliğinden kurtararak merkezi bir Rus devletinin temellerini atmıştır. Böylece prenslik şeklinde örgütlenen siyasal sistemi, Rus Çarlığı'na dönüştürmüştür.[38] Ukrayna tarihi ile ilgili hazırlanmış olan Harita 3.4'te 1245-1349 yılları arasındaki siyasi durum[39] görülmektedir. Söz konusu tarihsel bağ eski SSCB coğrafyasında bugün yerleşik bulunan Doğu Avrupa ülkelerinin Rusya ile tarihi bağlarını anlamlandırabilmek açısından önem arz etmektedir.

Harita 3.4. Doğu Avrupa'da Siyasi Durum (1245-1349)

1547 yılında tahta çıkan Rus Çarı IV. İvan, Orta Asya'ya yönelmiş, 1552 ve 1556 yıllarında önce Kazan ve Astrahan hanlıklarını, sonrasında ise Sibirya'yı fethetmiştir. Astrahan'ın alınmasıyla Volga havzası ve çevre toprakların kontrolü Rusya'nın eline geçmiştir. Çerkez dağları ve Çerkezlerin vasalları olan Çeçenlerle birtakım ilişkiler kurulmuş, bu bölgelere Rus göçleri teşvik edilmiştir.[40] Sonrasında doğal olarak Orta Asya'da bugün yaşayan halkların bir kısmı Rus etkisine girmişler ve kültürel etkileşimler başlamıştır. Örneğin Don Kazakları Ortodoks Hristiyan olmuşlar, Rus Çarlığına bağlı kalmışlar, uzun yıllar imparatorluğun sınır

[38] https://tr.wikipedia.org/wiki/III._%C4%B0van
[39] https://tr.wikipedia.org/wiki/Kiev_Knezligi
[40] Buskovitch(2012)

korumalığını yapmışlar ve hatta Tatarlara ve Osmanlı İmparatorluğuna karşı Çarlık Rusyasının yanında savaşmışlardır.

16. yüzyılda başlayan kültürel ve siyasal etkileşim, sonrasında yaşanan SSCB dönemi ile pekişmiş olup, doğal olarak günümüzde de halâ etkisini devam ettirmektedir. Tarihsel olarak bakıldığında, Orta Asya devletleri için Rusya, "imparatorluğun kurucusu", "SSCB'nin en büyük cumhuriyeti", "ekonomik ve askeri olarak en gelişmiş ülke", "ABD'nin dengeleyicisi", "ilerlemiş uzay teknolojileri merkezi", "korkutucu bir nükleer güç" olarak görülmüştür. Harita 3.5.'te[41] 15. yüzyılda fetihten önceki Orta Asya Hanlıklarının siyasi durumu görülmektedir. Harita 3.6.'da [42] ise SSCB dönemindeki (20. yüzyıl sonu) siyasi durum görülmektedir. 3, 4 ve 5 numaralı haritalar birlikte değerlendirildiğinde, Orta Asya ve Doğu Avrupa halkları ile Rus Devleti arasında, 15. yüzyıldan 20. yüzyıla toplamda beş yüz yıl süren kuvvetli bir etkileşim yaşandığı anlaşılacaktır. Bu durum söz konusu tarihsel bağı daha iyi anlamlandırmamızı sağlamaktadır.

Harita 3.5. 15. Yüzyılda Orta Asya Hanlıkları

[41] http://www.historyfiles.co.uk/KingListsFarEast/AsiaMongolsAstrakhan.htm

[42] https://eurasiangeopolitics.com/ussr-maps/#jp-carousel-1549

Harita 3.6. 1989 Yılı SSCB İdari Bölgeler Haritası

3.2.3. Eğitim

Eğitim, dil gibi, ülkeler arasında ilişki kurmaya yarayan ve kimlik inşasında yer tutan önemli bir yumuşak güç faktörüdür. Bu başlık altında Rus eğitim sistemi ve eski SSCB coğrafyasındaki etkileri yumuşak güç kavramı çerçevesinde incelenecektir.

Gelişmiş AB ülkelerinin veya Japonya, Güney Kore gibi ülkelerin eğitimli bireyleri, eğitimi bu ülkelerin ekonomik başarılarının arkasında yatan neden olarak görmektedir. Barro'ya göre (1997) *"eğitim ekonomik büyümeyi canlandırır ve iş gücünün verimliliğinin artması, demokrasiyi teşvik etmesi gibi çeşitli kanallar vasıtasıyla insanların hayat standartlarını yükseltir."* Diğer taraftan, önceki bölümde de bahsedildiği üzere eğitim, ulusal kimlik inşasında önemli bir yer tutmaktadır. Durkheim'a göre[43] *"toplum ancak üyeleri arasında yeterli seviyede homojenite olması durumunda var olur. Eğitim, hayata dair kolektif talepleri olan bireyler yaratarak, çocuğu en başından yontmaya başlayarak bu homojeniteyi güçlendirir ve ebedi hale*

[43] Green&Preston(2001:247-284), Alıntılayan: Özertem, a.g.m

getirir." Toplumlardaki homojenlik seviyesi tartışılır olsa da paylaşılan değerlerin ve ortak hafızanın belirli bir seviyede olmasının toplumların varoluşu için esas olduğu bilinmektedir.

Siyasal ve ekonomik boyutlarının yanı sıra eğitim, dış politika için de önemli bir enstrümandır. Nye yumuşak güç ile ilgili çalışmasında, uluslararası öğrencilerin yükseköğrenim için Amerika'yı tercih ettiğini ve eğitimleri bittikten sonra ülkelerine döndüklerinde Amerikan değerlerinin ve kurumlarının idrakini ve takdirini de beraberlerinde götürdüklerini iddia etmektedir. Ayrıca bu öğrencilerin bir kısmının uzun vadede kendi ülkelerinde karar alıcı pozisyonlara geldiğini ve Amerikalılar için de önem arz eden konularda karar alırken Amerikan değerlerinin etkisi altında kaldıklarından bahsetmektedir.[44]

Rusya'nın eğitim sistemini ve yumuşak güç araçları içindeki konumunu açıklamadan önce, konunun temel hatlarını netleştirebilmek için SSCB dönemi eğitim sistemine kısaca değinmek gerekmektedir.

1931 yılında yürürlüğe giren Stalinist eğitim sistemi, Rus kültürünü benimsemiş yeni tip Sovyet vatandaşı yaratma amacıyla yerel dillerin kullanımını ve yerelde farklılık arz eden eğitim sistemlerini şiddetle bastırmıştır. 1953 yılında Türkiye'deki Tevhid-i Tedrisat Kanunu benzeri bir karar alınmış ve Moldova'dan Orta Asya'ya bütün okullar tek tipleştirilmiş, aynı ders kitapları okutulmuş, aynı müfredat takip edilmiş, eğitim dili Rusça olarak değiştirilmiştir.[45] Bu durum, geniş topraklara ve çeşitli etnik gruplara ev sahipliği yapan SSCB vatandaşlarına son derece tek tipçi ve hiyerarşik bir yapı dayatmıştır. Söz konusu sistemle birlikte öğretmenlerin otoritesi güçlendirilmiş, okul üniformaları yeniden hazırlanmış, ders kitapları komünist ideolojiyi besleyecek şekilde yeniden yazılmıştır. Okullarda okutulacak bölümler devletin ihtiyaçları doğrultusunda son derece teknik konulardan oluşturulmuş ve kontenjanlar da aynı şekilde devletin ihtiyaçlarına istinaden belirlenmiş, söz konusu bölümlerden mezun olan öğrenciler de devlet tarafından doğrudan mezun oldukları alanlara göre çalışacakları işlere yerleştirilmişlerdir. Kısacası, getirilen eğitim sistemi bireysel tercihleri yok sayan kolektivist bir sistemdir.[46] 1917-1991 yılları arasında bahsedilen eğitim sistemi içinde yetişen SSCB vatandaşları, takdir edileceği üzere, Rus kültürü, Rus eğitim sistemi ve Rus dilini benimsemişlerdir. SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsız devletler eğitim sistemlerini

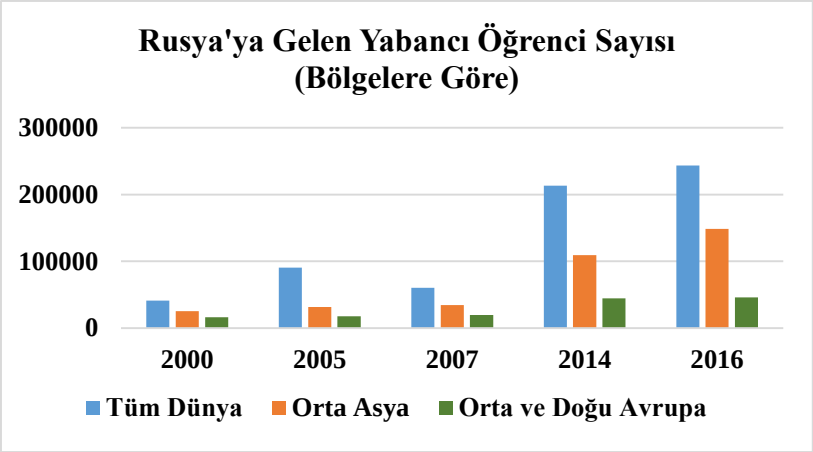
[44] Nye(2017) a.g.m.
[45] Eklof&Kaplan (2005:5-6)
[46] Diğer taraftan Ben Eklof'a göre; "diğerlerinden daha eşit durumda olan" birçok öğrenci sistemin etrafından dolaşarak, devletin kendileri adına yaptığı plan yerine kendi istedikleri eğitimi alabilmiş ve kariyer planlaması yapabilmişlerdir.

ulusal temelde revize etmeye çalışmışlarsa da 74 yıllık SSCB geleneğinin bir mirası olarak BDT ülkelerinin eğitim sistemleri hâlâ Rusya'nın eğitim sistemi ile benzerlikler arz etmektedir. Bu benzerliğin bir sonucu olarak BDT ülkelerinin vatandaşları Batı ülkelerindeki üniversitelerden denklik almanın daha kolay olması sebebiyle yükseköğrenim için Rusya'yı tercih etmektedirler. Ayrıca Özertem'in BDT ülkeleri diplomatları ile yaptığı mülakatlarda, diplomatlar, Rusya'da, özellikle Moskova ve St. Petersburg'da bulunan üniversitelerde eğitim görmenin prestijli olduğunu belirterek, bu tarz bir eğitimin kariyer olanakları açısından ciddi bir referans olduğunu, BDT ülkelerinde yaşayan varlıklı ailelerin bu nedenle çocuklarını eğitim için Rusya'ya gönderdiklerini ifade etmişlerdir.

Ruslar ise entelektüel birikimin öneminin her dönemde farkında olmuş ve bu konuda çalışmalar yürütmüşlerdir. SSCB döneminden sonra Rusya, BDT ülkelerine de hitap edecek şekilde komünist ideoloji üzerine kurulu olmayan bir eğitim sistemi ve müfredat hazırlamaya çalışmıştır. Yeltsin'in bir numaralı kararnamesi eğitimi en yüksek öncelik olarak tanımlamaktadır.[47] Ancak önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, bu dönemde yaşanmakta olan ekonomik kriz, bürokrasideki çöküntü ve rüşvet-yolsuzluk konuları eğitim sistemini de derinden etkilemiştir. Yapılan bir araştırmaya göre Ruslar, çocuklarının Rusya'da yerleşik çeşitli üniversitelerden kabul alabilmesi için 2008 yılındaki değerler ile yıllık ortalama 520 milyon USD tutarında rüşvet vermektedirler.[48]

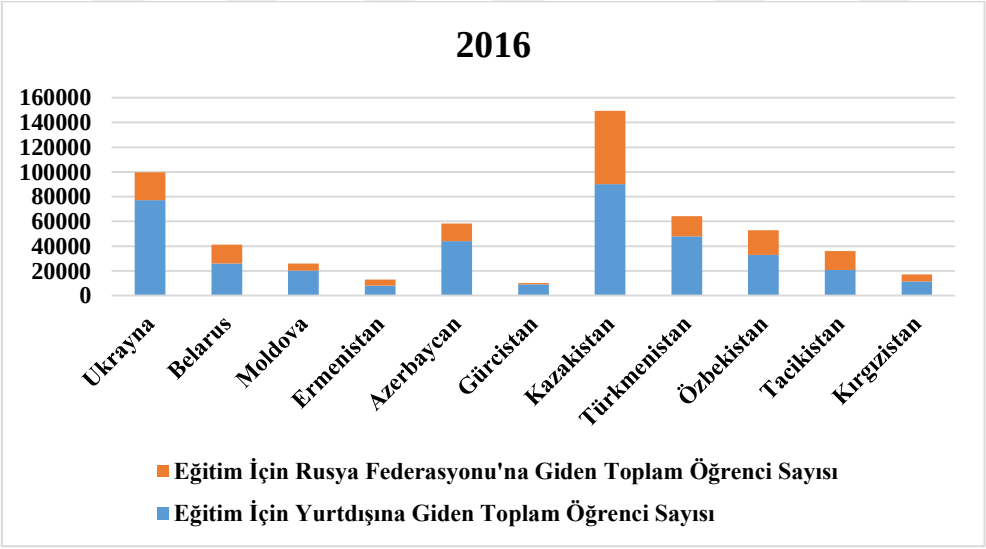
Putin döneminde, iyiye giden makroekonomik performansla birlikte eğitim harcamaları da artış göstermiştir. 2000-2008 yılları arasında bütçeden eğitime ayrılan pay %8,95'ten %11,96'ya yükselmiştir. UNESCO'ya göre 2015 yılı için ise bu oran %10,8 seviyesindedir.[49] Grafik 3.2 'de[50] Rusya'ya eğitim faaliyetleri için gelen yabancı öğrencilere ait veriler görülmektedir. UNESCO verilerine göre, 2000 yılında 41.210 olan yabancı öğrenci sayısı 2016 yılında yaklaşık 5 katına çıkarak 243.752'ye yükselmiştir. Diğer taraftan, Rusya'da eğitim gören yabancı uyruklu öğrencilerin yaklaşık %55'inin Orta Asya ülkeleri vatandaşları olduğu anlaşılmaktadır.

[47] Eklof, a.g.m., s.7
[48] Kamchey,"Higher Education Fastest Growing Area of Bribery", *The St. Petersburg Times*, 8 July 2008.
[49] Ayrıntılı bilgi için bkz. http://data.uis.unesco.org/
[50] Ayrıntılı bilgi için bkz. http://data.uis.unesco.org/

Grafik 3.4. Rusya'ya Gelen Yabancı Öğrenci Sayısı

Yine UNESCO verilerine göre, yabancı öğrenci çekme konusunda Rusya'nın en başarılı olduğu ülkeler Tacikistan ve Ermenistan'dır. 2016 yılı verilerine göre eğitim için yurtdışına giden öğrencilerden Rusya'yı seçenlerin oranı[51] Tacikistan için %72, Ermenistan için %71 olarak gerçekleşmiştir. Bu iki ülkenin hem ekonomik hem de güvenlik konusunda Rusya'ya diğer ülkelere nazaran daha bağımlı olması ile öğrenci destinasyonundaki yüksek oran arasında bir korelasyon olduğu düşünülmektedir. Söz konusu veriler[52] Grafik 3.5'te görülebilmektedir.

Grafik 3.5. Post SSCB Ülkeleri Yurtdışına Giden Öğrenci Verileri

Diğer taraftan, 2008 yılında yaşanan Rusya-Gürcistan savaşından sonra Gürcistan'dan Rusya'ya giden öğrencilere ait veriler ise çarpıcıdır. UNESCO'dan alınan verilere göre, 2007

[51] Aynı oran; Ukrayna için %28, Belarus için %58, Moldova için %25, Azerbaycan için %31, Gürcistan için %12, Kazakistan için %65, Türkmenistan için %34, Özbekistan için %61, Kırgızistan için %51 olarak gerçekleşmiştir.

[52] Ayrıntılı bilgi için bkz. http://data.uis.unesco.org/

yılında Gürcistan'dan Rusya'ya eğitim için giden bireylerin oranı %33 iken, aynı oran 2009 yılında %28'e, 2014 Ukrayna müdahalesinden sonra ise %11'e gerilemiştir. Aynı veriler Ukrayna için 2009 yılındaki %39 seviyesinden, 2014 yılında %24'e gerilemiştir. Bu da sert gücün yumuşak gücü her zaman destekler nitelikte olmadığını, bazı durumlarda ülke imajını zedeleyici bir etkiye sahip olabileceğini ve negatif dışsal etkiler doğurabileceğini kanıtlar niteliktedir.

Konu ile ilgili bir diğer çarpıcı veri de 5 Orta Asya ülkesinde (Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan) eğitim gören öğrencilerin eğitim destinasyonu olarak Rusya'yı seçme oranlarıdır. UNESCO'dan alınan verilere göre, 2006 yılında sayılan 5 ülkeden, yurtdışına giden toplam öğrenci sayısı 68.465, bu öğrencilerden Rusya'yı seçenlerin oranı ise %38 (26.463 kişi) olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu oran 2011 yılında %55'e, 2016'da ise %61'e yükselmiştir.

Eğitim konusunda bölge ülkelerinin entegrasyonunun sağlanması, Rusya açısından öncelikli dış politika konuları arasında değerlendirilmektedir. Önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, ŞİÖ Beşeri Üniversiteler Konsorsiyumu'nun kurulması ve aktif olarak çalışmalarda bulunması, akabinde kurulan ŞİÖ Üniversitesi bu amaçlara hizmet etmektedir. Rus devlet aklı, bölgedeki hegemonyasını uzun vadede garantileyebilmek ve devamlılığını sağlayabilmek için Rus değerleri ve bakış açısıyla yetişecek genç nesillere ihtiyacı olduğunun bilincindedir. Bu kapsamda yabancı uyruklu öğrencilere burslar da sağlamaktadır. Rus Eğitim Bakanlığı verilerine göre, 2017 yılı için 15.000 kişilik bir burs kontenjanı açılmıştır.[53] Söz konusu burslar eğitim ücretlerinin tamamını ve yurt masraflarını karşılamakta olup ayrıca öğrencilere her ay cüz'i miktarda (25 USD) bir ödeme de yapılmaktadır.

[53] Ayrıntılı bilgi için bkz. https://studyinrussia.ru/en/study-in-russia/scholarships/

4. RUSYA FEDERASYONU'NUN YUMUŞAK GÜCÜ İLE DIŞ TİCARETİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Önceki bölümde RF dış politikasının SSCB'nin dağılmasını takiben nasıl şekillendiği ve RF'nin eski SSCB coğrafyasında icra ettiği yumuşak güç politikaları açıklanmıştır. Bu bölümde, söz konusu açıklamalara ek olarak araştırma şirketlerince yürütülen anket çalışmaları da göz önünde bulundurularak, RF'nin dış ticaretinin yıllar içinde değişen rotası değerlendirilecek ve yumuşak güç ile dış ticaretin seyri arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılacaktır.

Bu çalışmada, Rusya Federasyonu'nun yumuşak gücünü tayin edebilmek için elimizdeki en somut veriler olan; BBC Globe Scan tarafından 2008, 2009, 2011, 2013, 2014, 2017 yıllarında yürütülen anketler, Institute For Government "The New Persuaders - Global Ranking of Soft Power" adlı 2010, 2011, 2012 yıllarında yayımlanan çalışmalar ve Pew Research Center tarafından 2014 ve 2015 yıllarında yayımlanan makaleler kullanılmıştır. Söz konusu çalışmalar 2008 yılı öncesini kapsamadığı için SSCB'nin dağılmasını takiben 2008 yılına kadarki dönemde (elimizde yumuşak gücün ölçümüne dair ampirik veriler bulunmadığından) yalnızca genel trendler analiz edilecektir.

Özellikle SSCB'nin dağılmasının ardından güç kaybeden Rusya'da "Avrasyacılık" ve "Atlantikçilik" olmak üzere iki hâkim görüş ortaya çıkmıştır. Atlantikçi görüşü savunanlar Rusya'nın bir Batı devleti olduğunu ve Rusya'nın kalkınmasının AB'ye entegre olması ile mümkün olacağını belirtmiş ve Batıcılığın esas alınması, demokratikleşme, ideolojiden arınma ve silahsızlanmayı savunmuşlardır. Yeltsin yönetimi bu görüşün savunucularındandır.[54] Ancak ilerleyen yıllarda Atlantikçi görüşün dış politikada tıkanması, 1996 yılında Ortadoğu ve Çin işlerinden sorumlu Yevgeny Primakov'un dışişleri bakanlığına atanması[55] ve 1999 yılında Putin'in Başbakan olması ile birlikte Avrasya'cı görüş hâkimiyet kazanmaya başlamış, dış politikada Avrasya'ya yönelim başlamıştır. RF'nin söz konusu siyasal tercihi sonrasında değişen dış politika, dış ticaretin rotasını da etkilemiştir. Bu durum 4.1. ve 4.2. numaralı tablolarda görülebilmektedir. 1999-2017 yılları arasında seçili Orta Asya ülkelerinin Rusya Federasyonu'nun dış ticaretindeki paylarında bariz bir yükseliş trendi göze çarpmaktadır.

[54] Hekimoğlu(2007), Alıntılayan: Kodaman(2015:411)
[55] Kozirev'in ardından işbaşına gelen Dışişleri Bakanı Primakov, "bundan böyle Moskova'nın dış politikasında ilk sırayı BDT ülkelerinin alacağını" ilan etmiştir. (Kommersant, 3 Ekim 1995), Alıntılayan: Tellal(2010:189-236)

	1999	2017	Fark
Azerbaycan	%0,18	%0,36	+%98
Ermenistan	%0,07	%0,20	+%178
Gürcistan	%0,09	%0,18	+%102
Kırgızistan	%0,16	%0,26	+%68
Türkmenistan	%0,11	%0,19	+%72
Kazakistan	%2,26	%2,81	+%24
Özbekistan	%0,21	%0,61	+%194

Tablo 4.1. 1999-2017 Yılları Arasında Seçili Orta Asya Ülkelerin RF'nin Dış Ticareti İçindeki Payları

Diğer taraftan RF'nin Doğu Avrupa'da bulunan seçili eski Sovyet ülkeleri ile aynı yıllar içinde gerçekleştirdiği dış ticaretlerinin seyri incelendiğinde, seçili 5 ülkenin tamamında bir düşüş trendi yaşandığı görülecektir. Bu durum RF'nin hedef coğrafya seçimindeki değişimi gözler önüne sermektedir.

	1999	2017	Fark
Litvanya	%1,04	%0,51	-%51
Ukrayna	%6,34	%2,19	-%65
Belarus	%6,08	%4,45	-%26
Estonya	%0,67	%0,41	-%38
Letonya	%0,94	%0,82	-%12

Tablo 4.2. 1999-2017 Yılları Arasında Seçili Doğu Avrupa Ülkelerin RF'nin Dış Ticareti İçindeki Payları

Ancak konu ile ilgili gözden kaçırılmaması gereken nokta, Belarus'un RF dış politikasındaki konumunun Tablo 4.2'de belirtilen diğer 4 ülkeden ayrıldığıdır. Bölge ülkeleri içerinde Rusya'nın en fazla kontrol sağladığı ülke Belarus olmuştur. Bunun nedeni, etnik ve kültürel olarak Ruslara yakın olan Belarusların, bağımsız bir devlet geçmişlerinin olmayışı ve buna bağlı olarak milli kimlik algılarının zayıf kalmış olmasıdır. Buna ek olarak Belarus'un ekonomi ve güvenlik açısından Rusya'ya bağımlı olması, onu Rus etkisine açık hale getirmiştir. Bu etkenlerin sonucunda 1993 yılından itibaren Rusya ile Belarus arasında ekonomik bütünleşme yolunda önemli adımlar atılmış, askeri alanda iş birliği sağlanmıştır. 1998 yılında iki ülke arasında imzalanan ve eğitim, istihdam ve sağlık alanlarını kapsayan "Belarus ve Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Haklarının Eşitliği Hakkında Anlaşma" uyarınca Belarus ve Rusya, "Birleşik Devlet (Union State)" statüsünü benimseyerek siyasal birleşme sürecine

girmişlerdir. 2000'li yıllar boyunca AB'nin genişleme politikası, renkli devrimler, NATO'nun Polonya, Çekya gibi ülkelere füze savunma sistemleri yerleştirmesi Belarus'un, RF nazarındaki stratejik önemini arttırmış, RF bu ülkeye özel önem atfetmiştir[56]. Sonuç olarak RF ve Belarus arasındaki ilişkiler, bu çalışmada bahsedilen diğer Doğu Avrupa ülkelerinden farklılaşmıştır. Sayılan etkenleri basit bir örnekle açıklamak gerekirse; Rus dış politikası açısından kırılma noktalarından biri olan 2008'deki Rus-Gürcü savaşından sonra Litvanya, Ukrayna ve Estonya'nın RF'nin dış ticareti içindeki payları düşerken Belarus için ise aynı oran 2007 yılındaki %4,72 değerinden, 2009 yılında %4,96'ya yükselmiştir. Orta Asya ülkelerinin payları ise (Kazakistan hariç olmak üzere) bu dönemde yükselmiştir. Kısacası, Rus-Gürcü savaşından sonra Rusya'nın dar anlamda AB'nin, geniş anlamda Atlantik'in ekseninden uzaklaşarak dış ticaretini, yumuşak gücünün kuvvetli, ikili ilişkilerinin güçlü olduğu ülkelere kaydırdığı söylenebilir.

	2007	**2009**	**Fark**
Kazakistan	%2,92	%2,71	-%7
Azerbaycan	%0,29	%0,38	+%31
Ermenistan	%0,12	%0,15	+%25
Özbekistan	%0,31	%0,36	+%16
Kırgızistan	%0,21	%0,27	+%28
Türkmenistan	%0,08	%0,22	+%175
Letonya	%0,53	%0,85	+%60
Belarus	%4,72	%4,96	+%5
Litvanya	%0,76	%0,72	-%5 (-%49)[57]
Ukrayna	%5,29	%4,85	-%8,3
Estonya	%0,33	%0,27	-%18
Gürcistan	%0,1	%0,08	-%20

Tablo 4.3. 2008 Gürcistan Müdahalesi Öncesi ve Sonrası Seçili Ülkelerin RF'nin Dış Ticaretindeki Paylarında Yaşanan Değişim

RF dış politikasının kırılma noktalarından bir diğeri olan 2014 Ukrayna müdahalesinden sonra da benzer bir durum Tablo 4.4'te görülmektedir.

[56] Diğer taraftan iki ülke arasındaki ilişkiler her zaman durağan seyretmemiştir. 2014 yılındaki Ukrayna müdahalesinden sonra Belarus Devlet Başkanı Lukashenko yaptığı bir konuşmada "Biz Rus değil Belarus'uz" ifadesini kullanmıştır. Ayrıca Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığının tanınması konusunda Rusya'nın Belarus'a 500 milyon USD kredi teklif ettiği iddiaları, Gazprom'un gaz satışını kısa süreliğine kesmesi gibi gelişmeler iki ülke arasında gerginlik yaratmış, zaman zaman iki ülke arasında ufak çaplı ticaret savaşları yaşanmıştır.

[57] Litvanya'nın payı 2010 yılında %0,51 seviyesine gerilemiştir.

	2013	2015	Fark
Kazakistan	%2,71	%2,75	+%1,5
Azerbaycan	%0,42	%0,4	-%4
Ermenistan	%0,10	%0,13	+%30
Özbekistan	%0,33	%0,42	+%27
Kırgızistan	%0,25	%0,26	+%4
Gürcistan	%0,14	%0,18	+%28
Türkmenistan	%0,19	%0,17	-%10 (%0) [58]
Belarus	%3,66	%3,88	+%6 (+%36)[59]
Letonya	%1,26	%1,33	+%5
Litvanya	%0,7	%0,49	-%42
Ukrayna	%3,68	%2,43	-%32
Estonya	%0,54	%0,47	-%12

Tablo 4.4. 2014 Ukrayna Müdahalesi Öncesi ve Sonrası Seçili Ülkelerin RF'nin Dış Ticaret Payları İçindeki Değişimi

Dış ticaret paylarına dair trend aynı zamanda Grafik 4.1. ve 4.2.'de açıkça görülmektedir. 1999'dan 2017'ye Orta Asya ülkelerinin genel itibarıyla yükselen grafiği, Doğu Avrupa ülkelerinin düşüşü ile birlikte seyretmektedir.

Bariz kırılma noktalarının dışında, yukarıda bahsedilen araştırma şirketlerince yapılan analizleri ve endeksleri, elimizdeki dış ticaret paylarına dair verilerle karşılaştırdığımızda benzer sonuçlar ortaya çıktığı görülmektedir. Institute for Government isimli düşünce kuruluşunca gerçekleştirilen ve yumuşak güç endekslerinin belirlendiği çalışmaya göre ise, Rusya Federasyonu'nun 2011 yılında 2,43 olan puanı (30 ülke arasında 28'inci sırada) 2012 yılında 3,56'ya yükselmiştir (40 ülke arasında 28. sırada). Kısacası, yumuşak güç puanında %46'lık bir artış yaşanmıştır. Aynı iki yıla ait ticaret verileri incelendiğinde ise toplam dış ticarette 18 milyar USD artış görülmektedir. Petrol varil fiyatlarının 2011 ve 2012 yılları ortalamasının 111 USD/varil olarak sabit kaldığı göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu endekse göre yumuşak güç puanındaki her 1 puanlık artış RF'nin dış ticaretini %2,15, ihracatını ise %1,37 arttırmış olmaktadır.

Pew Research Center tarafından 2013, 2014, 2015 ve 2017 yıllarında 38 ülkede gerçekleştirilen anket çalışmalarında Rusya Federasyonu hakkında olumsuz düşünen bireylerin ortalama oranı

[58] Türkmenistan'ın payı 2016 yılında yeniden %0,19 seviyesine yükselmiştir.
[59] Belarus'un payı 2016 yılında %5,01 seviyesine yükselmiştir.

Tablo 4.5'in ilk satırında görülmektedir. Anket çalışmasına katılan AB ülkelerinden Fransa, Almanya, İtalya, Polonya, İspanya ve İngiltere'de yaşayan bireylerden RF hakkında olumsuz düşünenlerin ortalaması ise aynı tablonun ikinci satırında belirtilmektedir. Bu veriyi RF'nin AB ile gerçekleştirdiği ticaret verileri ile karşılaştırdığımızda: RF'nin toplam dış ticaretinde AB'nin 2013 yılında %33 olan payının, 2014 yılında keskin bir düşüşle %26'ya gerilediğini, aynı yıl söz konusu 6 ülkede RF hakkında olumsuz düşünen bireylerin ortalamasının da tezi doğrular şekilde %54'ten %74'e yükseldiğini görüyoruz. 2015 yılına bakıldığında, RF hakkında olumsuz düşünen bireylerin ortalaması %70'e gerilerken, RF'nin dış ticaretinde AB'nin payının %36'ya yükseldiğini, 2017 yılında da benzer şekilde AB'nin payının %40'a yükselirken olumsuz düşünen bireylerin ortalamasının %61'e gerilediğini görmekteyiz.

	2013	**2014**	**2015**	**2017**
Genel Olumsuz Ortalama	39	43	51	40
6 AB Ülkesi İçin Genel Olumsuz Ortalama	54	74	70	61
RF Dış Ticaretinde AB'nin Payı	33%	26%	36%	40%

Tablo 4.5. PEW Research Center Tarafından Yapılan Anket Çalışmasına Göre 2013-2017 Yılları Arasında RF'ye Yönelik Global Algı ve Dış Ticaretinde AB'nin Payı[60]

Ülkelere dair algı ölçümleri yapan bir diğer araştırma şirketi BBC Globe Scan tarafından 2008-2017 yılları arasında gerçekleştirilen anketlere göre, Rusya Federasyonu'na yönelik global algı değerleri Tablo 4.6'da[61] belirtilmektedir.

%	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2017**
Pozitif	37	39	29	34	31	30	30	29
Negatif	33	33	38	38	36	40	45	49

Tablo 4.6. BBC Globe Scan Tarafından Yapılan Anket Çalışmasına Göre 2008-2017 Yılları Arasında RF'ye Yönelik Global Algı[62]

	2008	**2017**	**Fark**
Kazakistan	%2,67	%2,81	+%5,2
Azerbaycan	%0,33	%0,36	+%9
Ermenistan	%0,12	%0,2	+%66
Özbekistan	%0,28	%0,61	+%117
Kırgızistan	%0,25	%0,26	+%4

[60] Söz konusu çalışma 2016 yılında gerçekleştirilmemiştir.
[61] Pozitif ve negatif değerin dışında kalan kesim, ankette "nötr" olarak nitelendirilmektedir.
[62] Söz konusu firma tarafından 2015 ve 2016 yıllarında anket yapılmamıştır.

Türkmenistan	%0,12	%0,19[63]	+%58
Estonya	%0,2	%0,41	+%105
Gürcistan	%0,08	%0,18	+%125
Belarus	%4,67	%4,45	-%4
Letonya	%1,16	%0,82	-%29
Litvanya	%0,73	%0,51	-%30
Ukrayna	%5,41	%2,19	-%59

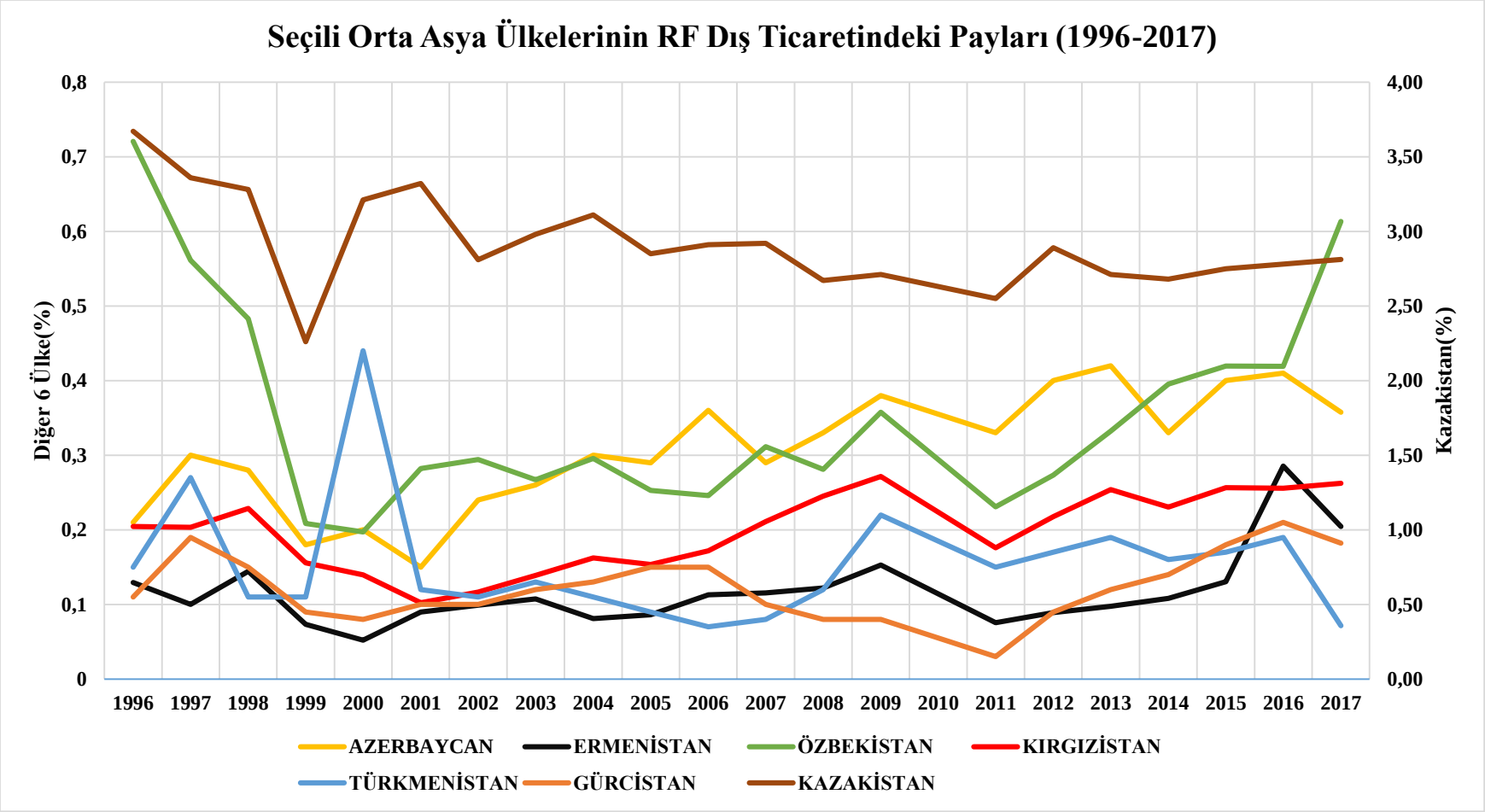
Tablo 4.7. 2008-2017 yılları Arasında Sonrası Seçili Ülkelerin RF'nin Dış Ticaretindeki Paylarında Yaşanan Değişim

Tablo 4.6. ve 4.7. birlikte incelendiğinde, pozitif algının %37'den %29'a gerilediği 2008-2017 yılları arasında RF'nin dış ticaretini, öncelikle Orta Asya ülkeleri olmak üzere yumuşak gücü ile sirayet edebileceği ülkelere kaydırdığı görülmektedir. Bir diğer ifadeyle; RF, global imajı[64] olumsuzlaştıkça Avrupa'dan uzaklaşarak kendi içine kapanmış, "arka bahçesine", "yakın çevresine" yönelmiştir. Peki, Orta Asya'daki eski Sovyet ülkelerini Doğu Avrupa'dakilerden ayıran temel etken nedir?

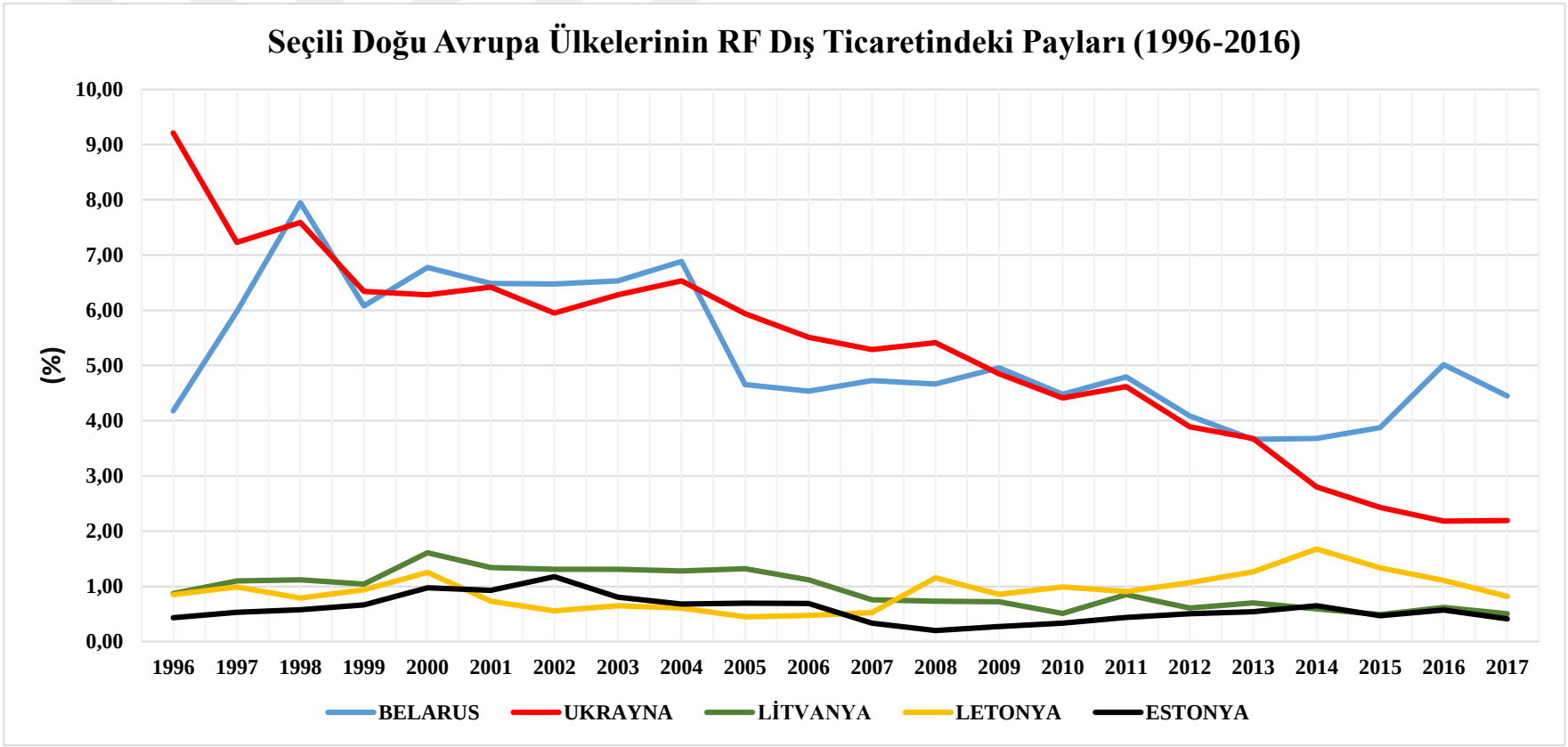
Rusya nazarında SSCB coğrafyası için Orta Asya ve Doğu Avrupa arasındaki farkın aynı zamanda SSCB deneyimi sonrası, önceki bölümlerde de bahsedilen sebeplerle, Rus yumuşak gücünün sirayet gücündeki farka tekabül ettiği iddia edilebilir. Doğu Avrupa'da bulunan söz konusu ülkelerin (bilindiği üzere Belarus ayrı tutulmaktadır) coğrafi konumları ve SSCB deneyimi sonrasında yaşanan gelişmeler gereği AB'den ve Avrupa değerlerinden daha çok etkilendiği, Rus tarihi ve kültürü ile bağlarının aşındığı iddia edilebilir. Orta Asya ülkelerinin ise önceki bölümlerde Rusya ile aralarındaki devamlılık arz eden tarihsel ve kültürel bağlarından söz edilmişti. İş birliği kuruluşları, dil ve eğitim politikaları, ortak tarih, SSCB deneyimi ve Rus elitlerinin değişen güvenlik algısı ile birlikte ortaya koydukları "yakın çevre" politikası sonucunda Rus dış ticaretinin de rotasını bu ülkelere kaydırdığı görülmektedir.

[63] Türkmenistan'a ait veriler 2016 yılına aittir. 2017 yılında RF'nin toplam dış ticareti içindeki payı %0,07'ye düşmektedir. (2017 yılında RF'nin Türkmenistan'dan ithalatı 331 milyon USD'den 84 milyon USD'ye düşmüştür.) Bunun arkasındaki sebep 2016 yılında Gazprom'un Türkmenistan'dan doğalgaz almayı bırakmış olmasıdır. Genel resmi çizerken istisnalar dolayısıyla ortaya çıkan sapmanın göz ardı edilebileceği değerlendirilmiştir.
https://thediplomat.com/2016/01/russias-gazprom-stops-buying-gas-from-turkmenistan/

[64] BBC Globe Scan firmasının anketine katılan bireyler genel itibarıyla ABD, Kanada, İngiltere, Japonya, Avrupa Birliği, Brezilya, Hindistan, Çin, İsrail, Pakistan, İran gibi ülkelerin vatandaşlarıdırlar.

Grafik 4.1. Seçili Orta Asya Ülkelerinin RF Dış Ticaretindeki Payları (1996-2017)

Grafik 4.2. Seçili Doğu Avrupa Ülkelerinin RF Dış Ticaretindeki Payları (1996-2016)

5. TÜRKİYE'NİN YÖNELEBİLECEĞİ COĞRAFYALARA DAİR ÖNERİLER

Bu bölümde, daha önce açıklanan veriler ile paralel olarak Türkiye'nin yumuşak güç enstrümanları açısından avantajlı olduğu ve yönelmesi gerektiği düşünülen 3 bölge (Balkanlar, Kuzey Afrika-Ortadoğu, Orta Asya-Kafkasya) analiz edilerek Türkiye ile söz konusu bölgeler arasındaki yumuşak güç ilişkileri irdelenecektir. Bu doğrultuda, Türkiye ile söz konusu bölgeler arasındaki ilişkiler; Türkiye'nin bölgeler ile tarihsel bağları, bölge ülkelerinden gelen öğrenci sayıları, TİKA, YTB, TÜRKSOY, DİB gibi kamu kurumlarınca yürütülen faaliyetler ve Türk dış politikasının genel seyri kapsamında değerlendirilerek sonrasında 2007-2017 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti ile bölge ülkeleri arasındaki dış ticaret incelenecektir.

Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında kurulduğunda, güvenlik Türk Dış Politikası açısından asıl belirleyici unsur idi. Nitekim 1. Dünya Savaşı sonrası ve 2. Dünya Savaşı'na giden süreçte küresel konjonktür de bunu gerektirmekteydi. Bu doğrultuda siyasal rejimin güçlendirilmesi ve reformların pekiştirilmesine öncelik verilmiş, kutuplaşan dünyada Batı bloku tercih edilmiş, dış politika bu çerçevede şekillendirilmiştir. 1980'lerde ise Turgut Özal hükümeti ile birlikte Türkiye, ekonomik çıkarlarını dış politika öncelikleri arasına almıştır. Dönemin küreselleşmeyi önceleyen konjonktürü çerçevesinde çevre ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi, Sovyetler ile karşılıklı faydaya dayanan ilişkilerin tesis edilmesi, Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü'nün kurulması, Orta Asya ve Orta Doğu'da proaktif dış politika öncelik kazanmıştır. 2002'de göreve gelen Ak Parti Hükümeti, 2001 yılındaki ekonomik krizin ardından pragmatik bir yaklaşım ile Özal hükümeti ile paralel olarak ekonomik konulara öncelik veren bir kimlik esaslı bir dış politika izlemeye başlamış ve örneğin Orta Doğu Devletlerinin birçoğuyla vizeler serbestleştirilmiş, Batılı kimliğine rağmen Müslüman "doğulu devletlerle" ikili ilişkiler tesis ederek bu ülkelerin kültürlerini etkilemiş, ürünleri için yeni pazarlar açmıştır.

Önceki bölümlerde Rusya Federasyonu'nun yumuşak güç politikaları ve temelleri analiz edilmişti. Türkiye'nin de Rusya Federasyonu ile paralel olarak geliştirebileceği (son yıllarda geliştirmeye de başladığı) yumuşak güç politikaları bulunmaktadır. Nitekim Türk devletleri, tarihinin başlangıcı olarak kabul edilen M.Ö 200'lerden günümüze kadar geçen 2200 yıllık süre boyunca, Doğu'da Çin, Batı'da Viyana, Kuzeyde Kırım, Güneyde Yemen'e kadar ilerlemiş ve burada bulunan milletlerle kültürel etkileşimlerde bulunmuştur. Bugün Türk dili lehçeleri dünyada yaklaşık 250 milyon kişi tarafından konuşulmaktadır. Balkanlar yaklaşık 500 yıl, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ise yaklaşık 400 yıl Osmanlı idaresinde kalmıştır. Balkanlar, Orta

Asya, Güney Kafkasya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinden Türkiye'ye 2016-2017 Eğitim öğretim yılı içinde toplamda 103.727 kişi eğitim amacıyla gelmiştir. Bu veriler ışığında, yumuşak güç potansiyelinin farkında olan devlet aklı; TİKA, DİB, YEE, TÜRKSOY, YTB gibi kurumlar vasıtasıyla hedef coğrafyalarda kamu diplomasisi faaliyetleri icra ederek; ticari, teknik, kültürel, sosyal ve eğitim alanlarında iş birliği projeleri hazırlamakta ve insani yardımlar sağlamakta, burada yumuşak güç politikaları oluşturmaya çalışmaktadır.

5.1. Balkanlar

> *"Ne kadar tetkik edersek edelim, Osmanlı İmparatorluğu idaresine giren bir şehir veya bir millet içinde Osmanlı idaresine karşı en ufak bir memnuniyetsizliğe bile rastlamak mümkün değildir. Balkanları kurtarmaya gelen ekseriya bütün Hristiyan âleminin vicdanlarına hitap edebilecek bir suretle haçlı seferleri karakteri taşıyan ve bütün Avrupa milletlerinin iştirak ettikleri o büyük sefere bile Osmanlı idaresinde bulunan yerli Hristiyan halkın bunlara katılmak arzusu göstermediklerini katiyetle görüyoruz."*
>
> *(Nicolae Iorga[65])*

Balkan Yarımadası, Eski Yugoslav cumhuriyetleri olan Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Makedonya, Kosova, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan'dan oluşmaktadır. Türkiye Trakya'daki toprakları nedeniyle bir Balkan ülkesi olarak kabul edilmektedir. Fiziki coğrafya olarak Balkanlar, kuzeyde Kıta Avrupası, batıda Adriyatik Denizi ve İyon Denizi, güneyde Akdeniz, güneydoğuda Ege Denizi, Marmara Denizi, doğuda Karadeniz ile çevrili bir yarımadadır. Bu sınırlar varsayılarak hesaplandığında yüzölçümü yaklaşık 666.700 kilometrekaredir. Doğu Avrupa'daki 15 ülkeden 9'u Balkan ülkesidir. Toplamda ise Türkiye dâhil 12 ülke kısmen veya tamamen Balkan ülkesi olarak kabul edilir (Yılmaz, 2017:118).

[65] Nicolae Iorga, Rumen tarihçi, akademisyen, yazar, şair ve siyasetçidir.

Harita 5.1. Balkanlar Siyasi Haritası

Tarihsel olarak bakıldığında; 1352 yılında Orhan Gazi komutasındaki Osmanlı orduları Çimpe kalesini fethederek Gelibolu yarımadasına geçmiş ve Balkanlar'a ilk adımını atmıştır. Devamında 1361 senesinde Edirne fethedildikten sonra, bölgedeki feodal devletler yıkılıp Balkanlar süratle ele geçirilmiştir. 1389 yılında I. Kosova Muharebesi ile Sırbistan, Türk hâkimiyetine geçmiş; 1396 yılında Yıldırım Bayezid'in Niğbolu önlerinde Haçlı ordusunu hezimete uğratması ise Osmanlı Devleti'nin Balkan hâkimiyetini perçinlemiştir. Kısacası Balkanlar tarihsel ve kültürel açısından en az Anadolu kadar Osmanlıdır ve Balkan harbinin[66] yol açtığı katliam ve sürgünlere kadar da ciddi oranda Türk'tür. Öylesine ki, Rusya'nın yardım ve desteğiyle bağımsızlığını alan Bulgaristan'ın ilk dönemindeki en büyük sorunu nüfusun çoğunluğunu oluşturan Türk ve Müslümanlar olmuştur. Bu dönemde Tuna boyları, Dobruca

[66] Balkan Savaşları, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki dört devlete karşı 1912 - 1913'te yaptığı savaşlardır (8 Ekim 1912 - 10 Ağustos 1913). Çatışmaların temel nedeni Bulgaristan Krallığı ile Sırbistan Krallığı'nın Balkanlarda hızlanan yayılma faaliyetleridir. 8 Ekim 1912 - 30 Mayıs 1913 tarihleri arasında yaşanan savaş I. Balkan Savaşı olarak adlandırılır, söz konusu savaş sonrasında Bulgaristan Krallığı, Sırbistan Krallığı, Yunanistan Krallığı ve Karadağ Krallığı'ndan oluşan Balkan Birliği, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki topraklarının çoğunu ele geçirmiş ve Arnavutluk da bağımsızlığını kazanmıştır. Sonrasında Bulgaristan'ın daha fazla toprak almasını kabul etmeyen Yunanistan, Karadağ, Sırbistan ve I. Balkan Savaşı'na katılmayan Romanya Krallığı birleşerek, Bulgaristan'a karşı savaş açmışlardır. Bu savaş da II. Balkan Savaşı olarak adlandırılmaktadır. Bulgarların üst üste yenilerek Doğu Trakya'daki birliklerini batıya kaydırmasından faydalanan Osmanlı Ordusu, Midye-Enez çizgisini aşarak, Edirne ve Kırklareli'ni geri almıştır ve II. Balkan Savaşı Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşması ile bitmiştir. Bu antlaşma ile Bulgaristan; Dobruca'yı Romanya'ya, Kavala'yı Yunanistan'a vermiş ve Makedonya'dan ufak bir toprak parçası almıştır.

yarımadası, Karadeniz kıyısındaki yerleşimler ve Doğu Rumeli olarak adlandırılan güney kısımda Türkler ezici çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Bu yüzden Bulgar hükümetleri bölgedeki Türkleri sistematik bir yıldırma ve göçe teşvik politikası izlemiştir. Benzer bir durum Makedonya için hâlâ devam etmektedir ve Müslüman Arnavutlar, Türk kökenliler, Müslüman Makedonlar (Torbeşler), Boşnaklar ve Müslüman Çingeneler göçlere rağmen hâlâ nüfusun yarısına yakınını oluşturmaktalar (Yılmaz, 2017:119). Kısacası coğrafi, kültürel ve tarihsel olarak bu kadar yakın bir coğrafyanın günümüzde Türk dış politikası için önem arz etmemesi düşünülemez. 5.1. ve 5.2. numaralı tablolarda seçili bölge ülkelerinde yaşayan Türk ve Müslüman nüfusa dair veriler paylaşılmaktadır.[67]

Ülkeler	**Tahmini Türk Nüfus[68]**	**Toplam Nüfusa Oranı**
Bulgaristan	750.000	10%
Makedonya	180.000	7%
Romanya	70.000	0,40%
Kosova	50.000	2,73%
Bosna Hersek	50.000	1,42%
Yunanistan	150.000	1,40%

Tablo 5.1. Seçili Balkan Ülkelerinde Tahmini Türk Nüfus

Ülkeler	**Tahmini Müslüman Nüfus[69]**	**Toplam Nüfusa Oranı**
Bulgaristan	920.000	13%
Makedonya	680.000	32%
Romanya	60.000	0,30%
Kosova	1.999.000	95%
Bosna Hersek	1.522.000	43%
Yunanistan	310.000	3%
Arnavutluk	2.522.000	87%
Karadağ	111,000	17%

Tablo 5.2. Seçili Balkan Ülkelerinin Tahmini Müslüman Nüfusu

Diğer taraftan, Türkiye'nin yumuşak gücünü kullanarak kültür diplomasisi alanında etkin olabileceği sahaların başında gelen Balkan bölgesi, uzun yıllar hak ettiği ilginin dışında

[67] Türk ve Müslüman nüfusa dair veriler değerlendirilirken, Yugoslavya deneyimi ve Balkanlar'da hissedilen mikro milliyetçilik akımları göz önünde bulundurulmalıdır.

[68] https://tr.wikipedia.org/wiki/Balkan_Türkleri

[69] Pew Research Center, Mapping The Global Muslim Population, 2009
http://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/7/2009/10/Muslimpopulation.pdf

kalmıştır. Cumhuriyet sonrası Türkiye dış politikasında geçmişten günümüze bir içe kapanma ve sınırlarını koruma fikri bu ilgisizliğin temel nedenlerinden biri olmuştur. Ancak Türkiye'nin özellikle son dönemlerde ekonomik ve siyasi konularda atağa geçmesi, kendi bölgesinde ve Osmanlı hinterlandında yeniden söz sahibi olmasının yolunu açmıştır (Bayraktar, 2012:186). Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinin yaşadıkları ekonomik kriz, bu ülkelerin kendi içlerine kapanmasına ve dış siyasetlerini de yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur. Yine bu duruma paralel olarak, Türkiye, Avrupa Birliği ülkelerinin Balkanlar'daki yumuşak güç alanlarının zayıflamasıyla beraber, kendi yumuşak güç alanlarını bölgede daha tesirli bir şekilde hissettirir olmuştur. Dolayısıyla, Türkiye'nin Balkanlar'daki en tesirli yumuşak güç alanı, asırlardır bölgeye damgasını vurmuş olan Türk kültürü olmaktadır. Bugün Türkiye Cumhuriyeti Devleti; TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı gibi kuruluşları üzerinden Balkan devletleri üzerinde ekonomi, kalkınma, eğitim, kültür, sağlık ve teknik destek gibi konularda yumuşak güç politikalarını oluşturma çabası içerisindedir (Bayraktar, 2012:187). Söz konusu çalışmalar ve Türkiye'nin iyileşen imajı 2013-2017 yılları arasında bu ülkelerden ülkemize eğitim için gelen öğrenci sayısını da arttırmıştır. İlgili veriler Tablo 5.3'te paylaşılmaktadır.

	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**Türkiye Kaçıncı Destinasyon[70]**
Bulgaristan	843	1011	951	2030	2510	5
Makedonya	580	748	769	891	911	1
Romanya	92	119	125	157	167	14
Kosova	925	1237	1339	1362	1373	n/a
Bosna Hersek	285	401	427	477	475	3
Yunanistan	1501	1826	1993	2285	2546	5
Arnavutluk	644	775	886	989	1084	3
Karadağ	95	150	183	214	229	5

Tablo 5.3. Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim Gören Yabancı Öğrenci Sayısı (YÖK)

TİKA tarafından yayımlanan faaliyet raporlarına göre, 2017 yılı içinde Balkanlar ve Doğu Avrupa Dairesi Başkanlığı'nca; eğitim, sağlık, sosyal altyapı, tarım, orman, balıkçılık, sanayi, inşaat, madencilik ve turizm alanlarında toplam 53 Milyon TL değerinde harcama yapılmıştır (toplam harcamaların %27'si). Bu kurumların son yıllarda bölge ülkelerinde yürüttüğü

[70] http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow

projelerin ve Türkiye'nin değişen dış politika perspektifinin dış ticaretimiz üzerindeki yansımaları Tablo 5.4.'te net bir biçimde görülebilmektedir. Seçili Balkan ülkelerinin 2007 ve 2017 yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nin dış ticareti içindeki payları incelendiğinde, AB üyesi Yunanistan ve Romanya'nın paylarında kayda değer bir gerileme gözlemlenmekteyken, Arnavutluk, Kosova ve Karadağ'da yükseliş trendi göze çarpmaktadır.

	2007	**2017**	**Fark**
Makedonya	%0,08	%0,1	+%25
Arnavutluk	%0,11	%0,12	+%9
Kosova	%0,04	%0,07	+%75
Karadağ	%0,007	%0,02	+%185
Bosna Hersek	%0,16	%0,16	0
Bulgaristan	%1,4	%1,4	0
Yunanistan	%1,11	%0,87	-%21
Romanya	%2,41	%1,41	-%41

Tablo 5.4. Seçili Balkan Ülkelerinin 2007 ve 2017 Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Ticareti İçindeki Payları

Özetlemek gerekirse, bu başlık altında belirtilen tarihi, kültürel ve sosyal sebeplerden ötürü Balkanlar coğrafyası Türkiye Cumhuriyeti'nin yönelebileceği, yumuşak güç potansiyelinin yüksek olduğu ilk bölgedir. Ülkemizin bölgeye olan ilgisindeki artışın ve yumuşak gücün tesis edilmesine yönelik kamu kurumları eliyle gerçekleştirilen çabalar, aynı zamanda bu ülkelerin dış ticaretimiz içindeki payında artışa sebebiyet vermiştir. Bölge ülkelerinin dış ticaretimiz içindeki paylarındaki artış olumlu bir gelişme olmakla birlikte, toplam payın diğer ülkelere nazaran görece küçük kaldığı, bu konunun üzerine eğilmek gerektiği değerlendirilmektedir.

5.2. Ortadoğu ve Kuzey Afrika

"Bu geniş coğrafyada farklı diller kullansak bile, tek bir tarihe, tek bir kültüre ve benzer değerlere sahip olduğumuz unutulmamalıdır. Biz tarihe birlikte şekil verdik. Geleceğimizi de birlikte şekillendireceğimiz konusunda emin olabilirsiniz. Bizler, komşuluğumuza büyük önem atfeden bir medeniyetin üyesiyiz."

(Recep Tayyip Erdoğan, 25 Kasım 2010)

"Ortadoğu" tartışmalı ve oryantalist bir kavram olmakla birlikte, 20'nci yüzyılın başlarından itibaren Ortadoğu denildiği zaman Basra Körfezi'nden Akdeniz'e kadar uzanan coğrafyada Süveyş ve Kızıldeniz'i de içine alan, dolayısıyla Mısır, Suriye, Ürdün, Filistin, Lübnan, Irak,

Suudi Arabistan, Yemen, Umman, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt'ten oluşan 13 Arap ülkesi ve İsrail'den oluşan bölge anlaşılırken, Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından 1993'te başlayan ve halen devam eden Oslo düzenlemeleri ile yeni bir Ortadoğu tanımı yapılmaya çalışılmıştır (Kuşçu, 2006:115). Bu değişiklik 2003 yılından itibaren siyasi ortama taşınmış ve "Büyük Ortadoğu" veya "Genişletilmiş Ortadoğu" tanımlaması ile dünya kamuoyunda sınırları tam olarak tasavvur edilemeyen Cebelitarık'tan Kırgızistan, Kazakistan, Kafkasya, Yemen ve Sudan'a kadar uzanan yaklaşık 12 milyon km²'lik bölge bir bütün olarak ele alınmıştır[71]. Ortadoğu bölgesinin nüfusu 400 milyonun biraz üzerindedir ve bu nüfusun yarıdan fazlası Arapça konuşan halklardan oluşur. Aslında Türkiye, İran ve İsrail dışındaki ülkelerin tamamında Arapça resmi dildir (Kılıçoğlu,2016:115).

Harita 5.2. Ortadoğu Siyasi Haritası

Tarihsel olarak bakıldığında, Yavuz Sultan Selim'in 1514 yılında Çaldıran zaferinin ardından ertesi yıl Turnadağ savaşı ile Dulkadiroğlu Beyliğini yıkması, Memlûk Sultanlığı ile savaşı kaçınılmaz kılmıştır. Aynı yıllarda Kızıldeniz'de Portekiz saldırıları ile zayıflamış ve yorulmuş durumda olan Mekke şerifi, 1516'da I. Selim'e Portekizlilere karşı yardım talep eden bir heyet göndermeyi önermiş, Memlûk Sultanı al-Gavrî bunu önlemiştir (İnalcık, 1995:38). O zamanlar Arap ülkelerinin Osmanlı yönetimini kabul etmeye hazır oldukları olasıdır; nitekim Selim, Memlûklerin üzerine yürüdüğünde Araplara, kendilerini Memlûk boyunduruğundan

[71] Yıldız(2000:21-28), Alıntılayan: Kuşçu(2006:15)

kurtarmaya ve İslâm dünyasını korumaya geldiğini ilân etmiştir (İnalcık,1995). 1516 yılında Halep şehrinin kuzeyinde Osmanlı orduları ile Memlûk orduları arasında gerçekleşen Mercidabık savaşının ardından Suriye, Lübnan ve Filistin Osmanlı topraklarına katılmıştır. Mercidabık Muharebesi'nden sonra Memlûk Sultanlığı'nın başına geçen Tomanbay; Osmanlı hakimiyetini kabul etmediği gibi, barış teklifi için gelen Osmanlı elçisini de öldürtmüştür. Bu olay üzerine I. Selim, ordusuyla birlikte Sina Çölü'nü 13 gün içinde (3 Ocak-16 Ocak) geçerek, 22 Ocak 1517'de Ridaniye'de Memlûk Ordusu ile karşılaşarak kesin bir zafer kazanmıştır. Bu zaferle birlikte Memlûk Sultanlığı yıkılmış, bütün toprakları Osmanlı egemenliğine girmiştir. Memlûk Sultanlığı tarihe karışmış, Osmanlı Devleti Mısır'a hâkim olmuştur. Fethedilen bölgeler, I. Dünya Savaşı sırasında Haziran 1916 tarihinde Yemen'de Aden, Suriye'de Halep'i kapsayan bağımsız ve birleşik Arap devleti yaratma amacıyla Şerif Hüseyin bin Ali tarafından başlatılan ve tarihe Arap Ayaklanması olarak geçen isyan ve 1918 yılında imzalanan Mondros Mütarekesi'ne kadar yaklaşık 400 yıl Osmanlı idaresinde kalmıştır. Daha geniş bir perspektiften bakılacak olursa Türkler, bin yıldan fazla bir süredir bu bölgede yaşamaktadırlar ve Türkiye ile bölge halkları arasında kuvvetli dinî, kültürel ve tarihî bağlar vardır[72]. Türkiye üç Ortadoğu ülkesi ile sınır komşusudur; bu yüzden bölgede istikrar Türkiye için hem güvenlik çıkarları açısından hem de ekonomik açıdan oldukça önemlidir.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte laikleşen, modernleşen ve hesap verilebilir demokrasiye geçen, ancak İslami dokusunu da kaybetmeyen Türkiye[73], Arap ülkeleri tarafından bir model olarak algılanmıştır. Ancak 2. Dünya Savaşı ve sonrasında cereyan eden Soğuk Savaş ile birlikte Türkiye'nin Batı bloğuna dahil olarak NATO'ya üye olması, ABD ile yürüttüğü ortak projeler, İsrail'i destekler nitelikte izlediği dış politika Ortadoğu devletleri açısından hoş karşılanmamış, Türkiye, bu ülkelerin nazarında kendinden menkul, bağımsız bir model olma özelliğini kaybetmeye başlamıştır.

Diğer taraftan 2002 yılında göreve gelen Ak Parti hükümeti, İslami muhafazakârlık, ekonomik liberalizm ve dış politika perspektifi olarak küreselleşme sentezi ile Türk dış politikasında yeni bir hegemonya tesis etmiş ve Ortadoğu'ya yönelim artış göstermiştir.[74] 2003 yılında Türk

[72] Jung(2005:1-17)

[73] Ancak, TESEV araştırmalarında Türkiye'nin "Müslüman kimliği" enteresan bir biçimde bazı ülkelerdeki katılımcıların önemli bir kısmı tarafından hem model olması hem de olmaması için bir neden olarak belirtilmektedir. Örneğin, Mısır'da Türkiye'yi model olarak görenler, bunun en önemli nedenleri arasında Müslüman kimliğini göstermektedirler. Öte yandan Türkiye'nin model olamayacağını söyleyenler de Türkiye'nin yeterince Müslüman olmamasını en önemli engellerden biri olarak ortaya koymaktadır.

[74] Kösebalaban(2013:281)

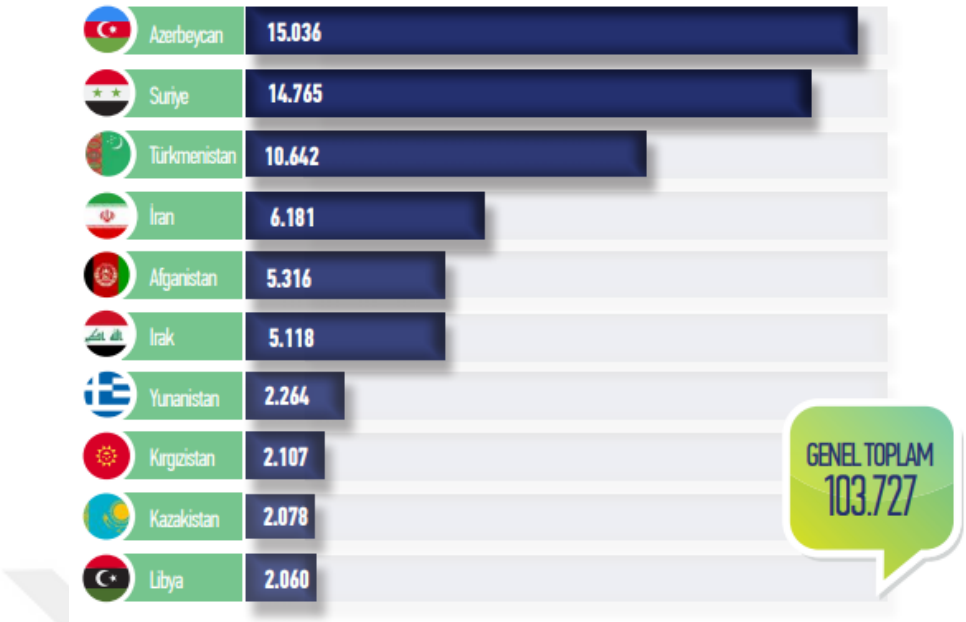
siyasal hayatına "1 Mart tezkeresi" olarak geçen ve tam adı "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için Hükümet'e yetki verilmesine ilişkin başbakanlık tezkeresi" olan tezkerenin 5 Şubat 2003'te TBMM'ye sunulup genel kurulda reddedilmesi Türkiye'nin Ortadoğu politikasındaki ilk kırılmalardan biridir.[75] Devam eden dönemde Türkiye'nin Filistin-İsrail konusunda değişen tavrı ve Davos Krizi[76] ve Mavi Marmara[77] olayı ile birlikte Türkiye'nin İsrail'e karşı olumsuzlaşan tavrı, Ortadoğu ülkeleri nazarında Türkiye'nin yeniden bölgesel gelişmelere yön veren bağımsız bir dış politika aktörü olarak algılanmaya başlamasını sağlamıştır. 2009 yılında başlayan ve bölge ülkelerini etkisi altına alarak istikrarsızlaştıran "Arap Baharı"[78] olaylarından sonra istikrarsızlıktan kaçarak Türkiye'ye göç eden kişiler, öğrenci değişim programları vasıtasıyla Türkiye'ye gelen öğrenciler, TİKA, Yunus Emre Vakfı, MEB gibi kamu kurumlarınca gerçekleştirilen karşılıklı projeler ve medya vasıtasıyla yaratılan olumlu Türk imajı (özellikle TV dizileri) ülkemizin, bu coğrafyadaki olumlu algısının pekiştirilmesini sağlamakta, ülkemizi avantajlı bir konuma getirmektedir.

[75] Tezkerenin reddedilmesi Amerikalılarda hayal kırıklığı yaratmıştır. Türk hava sahasını, liman ve topraklarını kullanamayan ABD, Irak işgali sırasında büyük bir başarısızlığa uğramış ve ağır bir ekonomik ve sosyal fatura ödemek zorunda kalmıştır.

[76] 2009 Davos Zirvesi Krizi, 30 Ocak 2009 tarihinde İsviçre'nin Davos şehrinde düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu sırasında Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile İsrail Devlet Başkanı Şimon Peres ve oturum moderatörü David Ignatius arasındaki diyalog/tartışma.

[77] İHH İnsani Yardım Vakfı ve Özgür Gazze Hareketi'nin organize ettiği ve Gazze'ye insani yardım taşıyan 6 gemiye; Akdeniz'de, İsrail'den 70-80 mil (130-150 kilometre) açıktaki uluslararası sularda. 31 Mayıs 2010'da İsrail Savunma Kuvvetleri'nin yaptığı müdahale. Olay; gemilerde bulunan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından bir kısmının öldürülmesi, bir kısmının yaralanması ve gemilerin yolcularıyla birlikte rehin alınması ile sonuçlanmıştır.

[78] Arap Baharı; 2010 yılında başlayan ve Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve Yemen'de büyük çapta; Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Irak, Lübnan ve Fas'ta küçük çapta olmak üzere tüm Arap Dünyasında baş gösteren mitingler, protestolar, halk ayaklanmaları ve silahlı çatışmalara verilen genel isimdir.

Grafik 5.1. 2016-2017 Eğitim Öğretim Yılında Ülkemizde Eğitim Gören Yabancı Öğrenci Sayısı (YÖK)

Grafik 5.1'de, vatandaşı oldukları ülkelere göre 2016-2017 eğitim öğretim yılında Türkiye'de eğitim gören ilk 10 ülkeye ait yabancı öğrenci sayısına dair veriler paylaşılmaktadır. Söz konusu 10 ülkenin 4 tanesi Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında bulunmaktadır. Bu ülkelerden gelen öğrencilerin toplam yabancı öğrenciler içindeki payı %27'dir. UNESCO verilerine göre Suriye vatandaşı öğrencilerin ilk destinasyonu Türkiye'dir. İran için ABD'den sonra ikinci en popüler destinasyon Türkiye'dir. Irak için de Ürdün'den sonra ikinci en popüler destinasyon aynı şekilde Türkiye'dir. Yabancı öğrenciler konusunda Türkiye'nin bölgedeki en büyük rakibi ise Suudi Arabistan'dır. Bu veriler, Türkiye'nin bölge ülkeleri nezdindeki yumuşak güç potansiyeli açısından önem arz etmektedir.

TESEV tarafından bölge ülkelerinin Türkiye'ye bakış açısını incelemek üzere gerçekleştirilen araştırmalar, Türkiye'nin genel olarak İslam ve demokrasinin birlikteliğinin başarılı bir örneği olarak görüldüğünü göstermektedir. Türkiye'nin ekonomik dönüşümü ve "gelişmekte olan ekonomiler"den biri olarak G-20 üyesi olması da çekiciliğini artırmıştır. 2010'da yayınlanan TESEV araştırması Arap ülkelerinde Türkiye'nin Suudi Arabistan'ın ardından en güçlü ikinci ekonomi olarak görüldüğünü ve önümüzdeki 10 yıl içinde birinci sıraya çıkacağına inanıldığını göstermiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin olumlu ekonomik tablosu da başarılı imajına katkı yapmaktadır. (Altunışık, 2011)

	2009	2010	2011	2012	2013
Oran	75	80	78	69	59

Tablo 5.5. Türkiye Hakkında Olumlu Düşünen Kişilerin Bölgesel Ağırlıklı Ortalaması (TESEV)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Oran	%11,4	%14,4	%14,8	%15,5	%15,5	%19,7	%16,8	%17,3	%16	%16,4	%17,1

Tablo 5.6. Kuzey Afrika, Yakın ve Orta Doğu Ülkelerinin Türkiye'nin Dış Ticareti İçindeki Payları

5.5. numaralı tabloda TESEV dış politika programınca 2009-2013 yılları arasında yürütülen, 16 Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesinde toplam 2.800 katılımcı ile gerçekleştirilen Ortadoğu'da Türkiye Algısı çalışma dizisi kapsamında ortaya çıkan veriler paylaşılmaktadır. Türkiye'ye yönelik olumlu düşünen kişilere dair ortalama 2009 ve 2010 yıllarında artış gösterirken, 2011'den 2013'e gerileme söz konusudur. 5.6. numaralı tabloda ise 2007-2017 yılları arasında Kuzey Afrika, Yakın ve Ortadoğu Ülke Gruplarının dış ticaretimiz içindeki payları belirtilmektedir. 2007'den 2017'ye söz konusu ülke gruplarının dış ticaretimiz içindeki payı %11,4'ten %17'1'e yükselmiş, diğer bir ifadeyle %54 artış yaşanmıştır. Diğer taraftan, Tablo 15 ve 16'da bulunan veriler birlikte değerlendirilecek olursa, Türkiye hakkında olumlu düşünen kişilerin ağırlıklı ortalamasında kayda değer azalışın görüldüğü 2011, 2012, 2013 yıllarında, dış ticaretimiz içindeki pay da 2012 yılındaki %19,7 seviyesinden 2013 yılında %16,8'e gerilediği görülecektir. Sonraki yıllarda, örneğin 2014 yılında %17,3'e yükselmiş olmasına rağmen 2015 yılında yeniden %16'ya gerilemiştir.[79]

Sanayi devrimi ile birlikte dünyada hızlı bir şekilde makine kullanımının artması ve sonraki süreçte başta enerji üretmek amacıyla petrolün birçok alanda kullanılmaya başlanması ile özellikle 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren petrol hızlı bir şekilde değer kazanmış, Ortadoğu'nun ve buradan geçen kara ve deniz yollarının stratejik önemi dünyanın hiçbir yeriyle kıyaslanamayacak derecede artmıştır. OECD'nin 2006 verilerine göre, dünya petrol rezervinin %62'si, doğal gaz rezervinin %40'ı Ortadoğu'da, bunun da %99'u Körfez bölgesinde bulunmaktadır. Avrupa ve Güney Asya arasındaki deniz yolu mesafesini büyük ölçüde azaltan Akdeniz ve Kızıldeniz arasındaki Süveyş Kanalı, 1869 yılında faaliyete girmesinden itibaren

[79] Ülkeler hakkındaki algılarda değişimin, bir diğer ifadeyle yumuşak gücün dış ticaret üzerindeki yansımalarında, (diğer tüm etkenler sabitken) gecikme süresi (time-lag) etkisinin olduğu düşünülmektedir.

başta Mısır olmak üzere bölgenin jeopolitik önemini arttıran bir diğer etken olmuştur. Ayrıca Basra Körfezi'nin devasa petrol üretimini dünyaya açan kapı olan Hürmüz Boğazı bölgenin önemini arttıran bir diğer faktördür. Söz konusu veriler ve Türkiye'nin bölge ülkeleri ile tarihsel, kültürel, siyasal ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, Ortadoğu coğrafyasının stratejik önemi ve Türkiye'nin avantajlı konumu belirginleşmektedir. Dolayısıyla, Ortadoğu coğrafyası Türkiye Cumhuriyeti'nin yönelebileceği, yumuşak güç potansiyelinin yüksek olduğu ve kritik önemi haiz ikinci bölge olarak değerlendirilmektedir.

5.3. Orta Asya ve Kafkasya

"Doğuda Şantung ovasına kadar ordu sevk ettim, denize ulaşmama az kaldı. Güneyde Dokuz Ersin'e kadar ordu sevk ettim, Tibet'e ulaşmama az kaldı. Batıda İnci Nehri'ni geçerek Demir Kapı'ya kadar ordu sevk ettim. Kuzeyde, Yir Bayırku yerine kadar ordu sevk ettim. Bunca yere kadar yürüttüm. Ötüken Ormanı'ndan daha iyisi hiç yokmuş, il tutacak yer Ötüken Ormanı imiş."

(Kül Tigin[80] Âbidesi-Güney Cephesi[81])

Orta Asya, birçok Türk medeniyetine beşiklik etmiş olup her Türk için *Atayurt* olarak anılan bir coğrafyaya tekabül eder ve bu kavram sadece coğrafi tanımlamanın da ötesine geçerek duygusal anlam da kazanır. Orta Asya tam da kelimenin anlattığı gibi Asya kıtasının ortasını anlatır ama bu alana nerelerin dâhil olduğu konusu net değildir. Bu nedenle dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere iki Orta Asya tanımına sıkça rastlanır. Basit haliyle dar anlamdaki Orta Asya, Rus literatüründe ve Sovyet dönemi kullanıma göre, eski Sovyet cumhuriyetlerinden Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan topraklarına denk gelir. Geniş anlamda Orta Asya tabiri ise yine bir Sovyet cumhuriyeti olan Moğolistan'ı ve bugün Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan Doğu Türkistan veya resmi adıyla Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ni de kapsar (Yılmaz & Kılıçoğlu, 2018:143).

Türklerin siyasal bir devlet olarak tarih sahnesine çıkmalarına dair bilinen en eski kaynaklar Orta Asya coğrafyasını ve genellikle Asya Hun İmparatorluğunu işaret etmektedir.[82] Türklerin kurduğu ilk devlet olan Asya Hun İmparatorluğu aynı zamanda Orta Asya tarih sahnesinin ilk büyük imparatorluğudur. Asya Hun İmparatorluğu tarihi, M.Ö. 221-209 yılları arasında yaşamış olan ve tarih kaynaklarına göre adı bilinen ilk Hun Hükümdarı Tou-Man (Teoman)

[80] İkinci Doğu Göktürk Kağanlığı devletini ağabeyi Bilge Kağan ile birlikte yöneten devlet başkanıdır. Kutluk Kağan'ın oğlu, Bilge Kağan'ın kardeşi ve İstemi Kağan'ın torunudur. Kül Tigin devletin askeri kanadını yönetmiştir. (M.S 685-731)
[81] Ergin(2003:13)
[82] Bazı kaynaklarda M.Ö 670 yılında kurulmuş olan Sakalar ilk Türk Devleti kabul edilmektedir.

zamanından başlatılır (Taşağıl, 2011). Asya Hun Devletinin ardından kurulan bölgede birçok Türk devletleri kurulmuştur (Avrupa Hun İmparatorluğu, Avarlar, Göktürk Kağanlığı, Büyük Bulgar Hanlığı, Uygurlar vd.). Harita-9'da M.S. 600 yılında bölgenin siyasi durumu görülmektedir.

Harita 5.3. M.S. 7. Yüzyıl Asya ve Avrupa Haritası

Türkiye Cumhuriyeti ile bölge ülkeleri arasındaki tarihsel bağlara ek olarak, söz konusu coğrafyada Türki diller veya başka bir ifade ile Türk dilinin lehçelerinin konuşulduğu malumdur. Türki diller, Doğu Avrupa'dan Sibirya ve Çin'in batısına dek uzanan bir alanda ana dil olarak 180 milyon kişi tarafından, ikinci dil olarak konuşanlar da sayılırsa yaklaşık 250 milyon kişi tarafından konuşulan, 23 ayrı çağdaş lehçeden oluşan[83] bir dil kümesi olarak tanımlanmaktadır. Örneğin Kazak Türkçesi, Türk lehçelerinin kuzey-batı (Kıpçak) grubuna, Türkiye Türkçesi ise güney-batı (Oğuz) grubuna girmekte iken,[84] Türk dilinin güney-batı grubunda ve bu grubun da doğu kolunda yer alan Türkmen Türkçesi ise çağdaş Oğuz şivelerinden olup Oğuz Türkçesinin karakteristik özellikleriyle birlikte, Doğu Türkçesinden de bazı özellikler barındırır.[85] Dil birlikteliğinin yumuşak güç enstrümanları açısından önemi önceki bölümlerde açıklandığı için tekrar değinilmeyecektir.

Bölgede yaklaşık 10 yüzyıl boyunca yarı göçebe olarak yaşayan Türk topluluklarının etkisi on altıncı yüzyılda sona ermiş, ateşli silahlar yerleşik toplumların baskın olmasını sağlamıştır. Bu dönemde özellikle Rusya ve Çin bölgede ilerlemişler ve on dokuzuncu yüzyılın sonuna gelindiğinde Orta Asya'nın büyük bölümüne hükmetmişlerdir. Bolşevik Devrimi'nden sonra

[83] Çağdaş Türk Lehçeleri; Türkiye, Azerbaycan, Türkmen, Gagavuz, Kırım-Tatar, Karaçay-Balkar, Kumuk, Nogay, Karaim, Tatar, Başkurt, Altay, Şor, Hakas, Tuva, Uygur, Dolgan, Kazak, Kırgız, Özbek, Karakalpak, Yakut, Çuvaş Türkçesi. Buran&Alkaya(2012:12)
[84] Tamir(2003:321-330)
[85] Akgül(2017:383)

Orta Asya devletleri, Moğolistan hariç olmak üzere, büyük oranda Sovyetler Birliği'ne katılmış ve Orta Asya'nın Sovyet sınırları içindeki bölgeleri sanayileşerek nispeten gelişmiştir. Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte beş halk (Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan) bağımsızlığını kazanmış, Orta Asya'nın diğer bölgeleri Çin ve Rusya'nın birer parçası olarak kalmıştır.[86]

Harita 5.4. Günümüzde Kafkasya ve Orta Asya

SSCB'nin dağılmasının ardından, Türkiye kapitalist ekonomiye entegre olmuş NATO üyesi ve ABD müttefiki "modern" bir devlet olarak, etnik köken ve ortak geçmiş ile temellendirdiği politikalarla bölgede yaşanan siyasal ve ekonomik sorunları çözmek için harekete geçmiştir. Bu durum başlangıçta bölgeye müttefiki vasıtasıyla hızla sirayet etmek isteyen ABD tarafından bir avantaj olarak görülmüş olsa da Türkiye'nin bölgenin sorunlarını çözecek maddi ve insani kaynağa yeterince sahip olmaması ve bu duruma hazırlıksız yakalanmış olması nedeniyle söz konusu hareket ivme yitirmiştir. Bu nedenle Türkiye, Orta Asya ülkeleri nezdinde başarısız kardeş pozisyonuna da düşmüştür. İlerleyen yıllarda Rusya Federasyonu ile yapılan işbirliği ve realist yaklaşımların Türkiye'nin bölgedeki pozisyonunu kısmen güçlendirdiği savunulabilir (Yılmaz & Kılıçoğlu, 2018:148).

[86] https://tr.wikipedia.org/wiki/Orta_Asya

Kuşkusuz Türkiye açısından tarihi ve duygusal önemine ilaveten bölgenin cazibesini arttıran başka unsurlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri, Türkmenistan ve Kazakistan ağırlıklı olmak üzere bölgede bulunan fosil yakıt rezervleridir. Bu kapsamda Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz hattı ve ortak tren yolu hattı projeleri hazırlanarak hayata geçirilmiştir. Diğer taraftan bölgenin jeostratejik önemi de inkâr edilemez. Mackinder, 1904 yılında hazırladığı ve ilk jeopolitik teori olarak uluslararası ilişkiler literatürüne geçen *"kara hâkimiyet"* teorisinde[87], Avrasya kıtasının merkezinin *kalpgâh* olduğunu belirterek, kalpgâh'ı kontrol edenin *"dünya adasını"* kontrol edeceğini, dünya adasına hâkim olanın ise dünyayı kontrol edeceğini savunmuştur.

Türkiye, bölgenin ekonomik, jeopolitik ve jeostratejik öneminin farkında olmuş, yumuşak gücü ile bölgeye sirayet etmeye çalışmıştır. Türkiye, bölgede TİKA, DİB, YTB, TÜRKSOY[88], YEE gibi kurumlar vasıtasıyla projeler yürütmektedir. Özellikle TİKA vasıtasıyla eğitim ve kültürel iş birliği çerçevesinde, bölgede okulların ve kültür merkezlerinin açıldığı, Türkiye'de yükseköğrenim görmek üzere Türki Cumhuriyetlerin vatandaşlarına bursların tahsis edildiği görülmektedir. DİB'in bölge ülkelerinde din hizmetleri müşavirliği kadroları bulunmakta, cami inşaatının yanı sıra eğitim hizmetleri faaliyetleri üstlenilmektedir. Ayrıca TÜRKSOY tarafından icra edilen Nevruz kutlamaları ve sanatsal buluşmalar kapsamında her yıl, Türk dünyasından fotoğrafçılar, ressamlar, opera sanatçıları, şairler, medya mensupları, tiyatro grupları, dans ve müzik toplulukları bir araya getirilmektedir.

	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**Türkiye Kaçıncı Destinasyon[89]**
Kazakistan	1306	1799	1986	2015	2065	3
Kırgızistan	1410	1819	1994	2032	1926	2

[87] Mackinder, gücün ve dolayısıyla bu güce sahip devletlerin, kara ve deniz gücü (devletleri) olarak sınıflandırılabileceğini ve tarihi süreç içerisinde kara ve deniz gücü dengelerinin değişebildiğini, fakat yeni uluslararası global sistem içerisinde dünya egemenliğini kara güçlerinin sağlayacağını savunmuştur. Yine Mackinder'e göre bir devlet içkin coğrafya açısından en uygun yer "merkez" bölgesidir. Mackinder, kara gücünün ortaya çıktığı merkezi ise Avrasya'nın iç bölgesi olarak görmüş ve burası için ilk olarak *Geographical Pivot of History* (Tarihin Coğrafi Mihveri), daha sonra ise *Heartland* (Kalpgâh) adını kullanmıştır. Mackinder'e göre bu alan "dünya adası" üzerinde dünya genelinde bir güç merkezi oluşturacak şekilde ve kendi kendine yeterli olabilecek nitelikte bir bölgedir. Mackinder; Asya, Avrupa ve Afrika'nın bir bütün olarak "dünya adası"nı ve Asya ve Avrupa'nın da yine bir bütün olarak Avrasya'yı oluşturduğunu söyleyerek Kalpgâh'ı bu kıtanın merkezinde belirlemiştir. *Heartland*, "dünya adası"nı kontrol etmek için anahtar bir bölgedir. Mackinder, teorisini zamanla geliştirerek merkez bölgesini Batı'ya kaydırmış ve çok bilinen tezini şu şekilde sonuçlandırmıştır: "Doğu Avrupa'ya hâkim olan, Merkez Bölgesini kontrol eder; merkez bölgesine hâkim olan, "dünya adasını" kontrol eder; "dünya adası"na hakim olan dünyayı kontrol eder. (Alıntılayan: İşcan, 2014)

[88] Türk halklarının gönül birlikteliğini ve kardeşliğini güçlendirmek, ortak Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak ve dünyaya tanıtmak için 1993 yılında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye'nin kültür bakanlarının imzalamış olduğu bir anlaşma ile kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.turksoy.org/

[89] http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow

Türkmenistan	6941	9092	9903	10418	12247	2
Özbekistan	371	556	652	736	840	7
Azerbaycan	6901	10638	12504	14878	17088	2
Gürcistan	589	705	763	753	758	4
Tacikistan	469	624	701	692	656	3
Moğolistan	862	912	939	833	756	5

Tablo 5.7. Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim Gören Yabancı Öğrenci Sayısı (YÖK)

Tablo 5.7.'de 2013-2017 yılları arasında ülkemizde öğrenim gören yabancı öğrencilere dair veriler paylaşılmıştır. 2017 yılında ülkemizde öğrenim gören 125.030 yabancı uyruklu öğrenci olduğu dikkate alındığında, bu öğrencilerin %10'unun tek başına Türkmenistan, %13,6'sının ise tek başına Azerbaycan uyruklu olması, bu iki ülke nezdinde yumuşak güç enstrümanları açısından diğer ülkelere nazaran daha güçlü olduğumuz anlamına gelmektedir. Ayrıca UNESCO verilerine göre Türkiye bölgenin en popüler eğitim destinasyonlarından biridir. Kırgızistan, Türkmenistan, Azerbaycan ülkelerinde Türkiye Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu'ndan sonra en popüler ikinci destinasyondur.

Tablo 5.8'de ise seçili Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin 2007 ve 2017 yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nin dış ticareti içindeki payları görülmektedir. Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Moğolistan'ın Türkiye Cumhuriyeti'nin dış ticareti içindeki payları artış gösterirken, Kazakistan'da kayda değer bir azalış görülmektedir. Diğer taraftan, Azerbaycan ve Tacikistan'ın dış ticaretimiz içindeki payları ise nispeten stabil kalmıştır.

	2007	**2017**	**Fark**
Kazakistan	%0,8	%0,5	-%34
Kırgızistan	%0,08	%0,12	+%38
Türkmenistan	%0,26	%0,36	+%38
Özbekistan	%0,3	%0,38	+%26
Azerbaycan	%0,44	%0,43	-%2
Gürcistan	%0,33	%0,36	+%9
Tacikistan	%0,094	%0,09	-%4
Moğolistan	%0,004	%0,007	+%75

Tablo 5.8. Seçili Kafkasya ve Orta Asya Ülkelerinin 2007 ve 2017 Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Ticareti İçindeki Payları

Sonuç olarak Orta Asya-Güney Kafkasya coğrafyası, Türkiye Cumhuriyeti'nin yumuşak güç enstrümanları açısından avantajlı olduğu ve bölgenin jeostratejik önemi dolayısıyla yönelebileceği, dış ticaretindeki düşük payları arttırması gereken üçüncü bölge olarak değerlendirilmektedir.

6. SONUÇ

Bu çalışmada uluslararası ilişkiler disiplininin bir kavramı olan yumuşak güç kavramı ile dış ticaret politikaları arasında bir ilişki olup olmadığı Rusya Federasyonu örneği üzerinden incelenmiştir. Yumuşak literatüre girdiğinden bu yana birçok boyutuyla ele alınmış, sınırları, potansiyeli, sonuçları hakkında birçok bilimsel çalışma yayımlanmış, ülkelerin dış politika uygulamalarında kendine önemli bir yer edinmiştir. Tezin ikinci bölümünde bu kavramın dış politikadaki somut uygulamaları örneklendirilmiştir. Öte yandan, son yıllarda yumuşak gücün ekonomi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar yapılmaktadır, bu doğrultuda uluslararası ilişkiler ile ekonomiyi ortak paydada birleştiren yeni bir disiplin oluşmaya başlamıştır. Rose, Edinburgh Üniversitesi, Xuejun, Yuan, Yefen ve Ting, Civan, Genç ve Taşer, Neto ve Filho tarafından gerçekleştirilen ve yumuşak güç ile ihracat, doğrudan yabancı yatırımlar, kişi başına düşen gayrisafi milli hasıla, turist ve yabancı öğrenci sayısı, yerli mallara olan uluslararası talep gibi makroekonominin çeşitli unsurları arasındaki ilişkiyi inceleyen söz konusu çalışmalar tezin ikinci bölümünde ele alınmıştır. Ancak ülkelerin uygulamakta olduğu dış ticaret politikaları ile yumuşak güç arasındaki ilişkiyi inceleyen sistematik bir yazından bahsetmenin mümkün değildir, literatürde bu alanda bir boşluk olduğu görülmektedir. Bu çalışma ile yumuşak güç ile dış ticaret politikaları arasındaki muhtemel ilişkiyi sorgulamak amaçlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, SSCB'nin dağılmasından sonra oluşan "tek kutuplu dünya" düzeni içinde yerini arayan Rusya Federasyonu'nun ilk etapta, bağımsızlık ve ayrılıkçılık hareketlerine karşı koymaya çalıştığı, Rus devlet kurumlarının yeniden inşası ve Rus kimliğinin yeniden tanımlanmasına odaklandığı, 1997 sonrasında ise iyiye giden makroekonomik göstergeler ve değişen dış politika algısı sayesinde Orta Asya ülkeleri başta olmak üzere eski Sovyet coğrafyasına yöneldiği, bu kapsamda "modern" politikalar ürettiği açıklanmıştır. Bu doğrultuda, SSCB döneminden ve hatta Çarlık Rusya'sından bakiye tarihsel, kültürel ve sosyolojik avantajların, Rus elitleri tarafından yumuşak güç politikaları kapsamında işlendiği görülmüştür.

Bu doğrultuda Rusya Federasyonu'nun; ŞİÖ, AET, BDT gibi uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla ortak eğitim programları ve çok taraflı diplomasi çalışmaları yürüttüğü ve gündem belirlemeye çalıştığı, Rossotrudniçestvo, Ruskiy Mir Vakfı, M. Gorçakov Kamu Diplomasisi Vakfı vd. kuruluşlar vasıtasıyla ise Rus dili ve kültürünün popülerleştirilmesi, Rus kültürü ve çağdaş Rusya'nın tanınması gibi çalışmalar yürüterek Rus değerlerini, Rus kültürünü tanıttığı, bu sayede bölge halklarını cezbetmeye çalıştığı açıklanmıştır.

Ayrıca;

- SSCB döneminde uygulanan politikalar sayesinde SSCB coğrafyasındaki insanların halihazırda çoğunlukla Rusça bildiği, bu durumun; ulus kimliğinin ve aidiyet bilincinin oluşmasına olumlu katkılarda bulunduğu ve Rus değerlerinin bölge ülkelerine; televizyon dizileri, sinema filmleri, süreli yayınlar gibi basın-yayın organları vasıtasıyla empoze edilebilmesi açısından yumuşak güç araçlarına pozitif katkılar sağladığı,
- Çarlık Rusya'sından günümüze, eski SSCB ülkelerinin tarihin çeşitli dönemlerinde siyasal birlik sağladığı, bu durumun da uluslar üzerinde ortak bir tarih bilinci oluşturması nedeniyle yumuşak güç araçlarına pozitif katkılar sağladığı,
- SSCB dönemi eğitim politikalarının doğal bir sonucu olarak, bugün eski SSCB ülkelerinde yaşayan bireylerin, çocuklarını Rus üniversitelerine gönderdiklerini ve bu öğrencilerin, (Nye'ın belirttiği gibi) eğitimleri bittikten sonra ülkelerine döndüklerinde Rus değerlerinin ve kurumlarının idrakini ve takdirini de beraberlerinde götürdüklerini, bu durumun da Rusya'nın yumuşak güç araçlarına pozitif katkılar sağladığı belirtilmiştir.

Bütün bu sayılan etkenlerin bir sonucu olarak, BBC Globe Scan verilerine göre RF hakkındaki global algının bozulduğu, bir diğer ifade ile yumuşak gücünün düşüşe geçtiği 2008-2017 yılları arasında, bu ülkenin, dış ticaretini öncelikle yumuşak gücü ile sirayet edebileceği ülkelere kaydırdığını, diğer bir deyişle, Avrupa'da yerleşik Letonya, Litvanya ve Ukrayna'dan uzaklaşarak Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkelerine yaklaştığını görmekteyiz. Aynı zamanda 2008 Gürcistan ve 2014 Ukrayna müdahalesinden sonra genellikle Orta Asya ülkelerinin RF'nin dış ticareti içindeki paylarının arttığını, Doğu Avrupa'da yerleşik Litvanya, Estonya, Ukrayna, Gürcistan gibi ülkelerin paylarında ise keskin düşüşler yaşandığını görmekteyiz. Ayrıca, Institute for Government isimli kuruluşun ortaya koyduğu yumuşak güç endeksine göre, yumuşak güç puanındaki her 1 puanlık artışın RF'nin dış ticaretini %2,15, ihracatını ise %1,37 arttırdığı ortaya çıkmıştır. Ancak, yumuşak güç ile dış ticaretteki değişim arasında doğrudan bir sebep-sonuç ilişkisinin kurulup kurulamayacağı veya ortada net bir ilişki varsa bile bunun seviyesinin rakamsal verilerle açıklanması ileri derece istatistiksel çalışma gerektirmektedir. İstatistik literatüründe "korelasyon katsayısı" olarak adlandırılan veriye ulaşmak başka bir tezin konusu olabilecek durumdadır.

Diğer taraftan Türkiye'nin de Rusya Federasyonu ile paralel olarak geliştirebileceği (son yıllarda geliştirmeye de başladığı) yumuşak güç politikaları bulunmaktadır. Bu çerçevede

Türkiye'nin yönelebileceği üç adet bölge tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Balkanlar bölgesidir. Balkanlar bölgesi ile Türkiye Cumhuriyeti arasında, aynı RF'nin SSCB döneminden bakiyesi gibi, ortak bir tarih bulunmakta olup Osmanlı Devleti altında bu bölgeler yaklaşık 600 sene Türk yönetimi altında bulunmuştur. Ayrıca, aynı SSCB sonrası Orta Asya devletlerinde kalan Rus azınlıklara benzer şekilde bugün Balkan ülkelerinde Türk azınlıkların bulunduğunu, bu ülkelerdeki nüfusun kayda değer bir kısmının kendini halen Müslüman olarak tanımladığı, aynı zamanda eğitimde Türkiye'nin bu ülkeler açısından önde gelen destinasyonlardan olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenlerle yumuşak güç açısından Balkan bölgesinin, RF örneği ile paralellik arz ettiği anlaşılmıştır.

Balkan coğrafyasına benzer şekilde yaklaşık 400 senelik bir ortak tarihe ek olarak, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte laikleşen, modernleşen ve hesap verilebilir demokrasiye geçen, ancak İslami dokusunu da kaybetmeyen Türkiye'nin Arap ülkeleri tarafından bir model olarak algılandığı, ülkemizde Suriye, İran, Irak, Libya gibi ülkelerden çok sayıda öğrencinin eğitim almakta olduğu, Türk dizilerinin Ortadoğu'da birçok kişiye hitap ettiği açıklanmıştır. Bu nedenlerle Türkiye'nin yumuşak gücü açısından potansiyel arz eden ikinci bölge Ortadoğu ve Kuzey Afrika olarak tespit edilmiştir.

Son olarak, Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasında Türk Dili lehçelerinin yaklaşık 250 milyon kişi tarafından konuşulduğu, Türkiye ile bu ülkeler arasında ortak bir tarih ve kültürel mirasa bulunduğu, ayrıca yine eğitim açısından Türkiye'nin bu bölgede son derece popüler bir destinasyon olduğuna müşahede edilmiştir. Bu nedenle Orta Asya-Kafkasya bölgesi RF örneği ile paralellik arz etmekte olup Türkiye'nin yumuşak gücü açısından potansiyel arz ettiği değerlendirilen üçüncü bölge olarak tespit edilmiştir.

Öte yandan, Orta Asya-Kafkasya ile Balkan bölgesinde bulunan ülkelerin Türkiye'nin dış ticaretinden aldığı payın son derece düşük olduğu tespit edilmiştir. 2017 verilerine göre Türkiye'nin dış ticaretinde Balkan ülkelerinin payının %0,02 ile %1,41 arasında, Orta Asya ülkelerinin payının ise %0,0007 ile %0,5 arasında değiştiği ve bu oranların yumuşak gücün beraberinde getirdiği potansiyelin altında bulunduğu anlaşılmıştır. Ancak, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde ise bu oranın ortalama %17,1 olarak gerçekleştiği, diğer iki bölgeye nazaran potansiyeli yansıttığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Ağır, O. & Ağır, Ö. (2017). "Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* s.103-122

Allen,R. (2001). "The Rise And Decline of Soviet Economy", *Canadian Journal Of Economics*, vol.34, s. 860-879

Altunışık, M. (2011). "Türkiye'nin Ortadoğu'daki Yumuşak Gücü ve Önündeki Engeller", *TESEV Dış Politika Programı*

Amyrbek, A. & Ydrys K. (2014). "Education As A Soft Power Instrument of Foreign Policy", *Procedia-Social and Behavioural Sciences*, vol. 143, s. 501-503

Bayraktar, Z. (2012). "Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Gücü Türk Kültürü", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, vol. 35, s. 181-189

BBC World Service Poll, 2008-2010-2014-2017

Brezinski, Z. (1997). "Büyük Satranç Tahtası", İnkılap Kitapevi

Buran, A. & Alkaya, E. (2011). "Çağdaş Türk Yazı Dilleri", T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınevi

Buskovitch, P. (2012). "Rusya'nın Kısa Tarihi", Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi

Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association, vol. 39, s. 323

Çavuş, T. (2014). "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı Ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, vol. 2, s. 23-37

Dietrich, A. (2011). "Sovıet And Post-Soviet Language Policies In The Central Asian Republics And The Status Of Russian", *International Congress Of Asian And North African Studies*, s. 465-477

Dugin, A. (2017). "İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya", Kaynak Yayınları

Efegil, E. (2015). "Rus Dış Politikasında Kimliğin Etkisi" https://www.academia.edu/8618137/Rusyan%C4%B1n_Kimli%C4%9Finin_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1na_Etkisi (E.T: 16.08.2019)

Eklof, B. & Kaplan, V. (2005). "Educational Reform in Post-Soviet Russia, Legacies and Prospects", The Cummings Center Series

Elmasoğlu, K. (2017). "Tüketim Kültüründe Etkili Bir Araç Olarak Reklamın İşlevlerine Dair Genel Bir Değerlendirme", *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, vol. 4, s. 201-216

Eren, E. (2017). "Sivil Toplumun Dış Politika İnşasındaki Rolü: Türk Kamu Diplomasisi Örneği", *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, vol. 2, s.36-49

Ergin, M. (2003). "Orhun Âbideleri", Hisar Yayınları

Erguvan, E. (2010). "The Instruments of Soft Power Within Turkish Foreign Policy In The Post-Cold War Era", Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi

Gallarotti, G. (2011). "Soft Power: What it is, Why it's Important, and the Conditions Under Which it Can Be Effectively Used" *Division II Faculty Publications*

Gözyadın, İ. (2010). "Religion As Soft Power In The International Relations Of Turkey", *Political Studies Association (IPSA) Paper*

Graddol, D. (1997). "The Future Of English?", *The British Council*

Grigas, A. (2012). "Legacies, Coercion and Soft Power: Russian Influence in the Baltic States", *Chatam House Briefing Paper*

Güven, E. (2012). "Rusya Federasyonu'nun Yumuşak Güç Geliştirme Gayretleri Ve Çevresel Politikalarına Etkisi", Beykent Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi

Halidov, İ. (2014). "Rusya'nın Yumuşak Güç Araçları", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, vol. 3, s. 37-75

Huntington, S. (2017). "Medeniyetler Çatışması", Vadi Yayınları

İnalcık, H. (2003). "Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600", Yapı Kredi Yayınları

Jung, D. (2005). "Turkey and Arab World; Historical Narratives and New Political Realities", *Mediterranean Politics*, vol. 10-1, s.1-17

Keyman, E. (?). " Turkish Foreign Policy in a Globalizing World", *Turkish Policy Quarterly*, Vol.8, No.1, s.35- 42

Kodaman, T. (2015). "Putin Döneminde Rusya'nın Orta Asya Politikası", Seçkin Yayınları, s.411

Kösebalaban, H. (2013). "Türk Dış Politikası: İslam, Milliyetçilik ve Küreselleşme" *BigBang Yayınları*, s. 281

Lee, G. (2009). "A Theory Of Soft Power And Korea's Soft Power Strategy", *Korean Journal of Defense Analysis*, vol. 21, s.205-218

Makarychev, A. (2013)., "Soft Power, Regionalism And Common Neighborhoods: Russia's Potential In A Competitive Environment", *Bilge Strateji*, vol. 8, s. 37-56

Mccolry, J. (2010). "The New Persuaders: An International Ranking of Soft Power", *IFG*

Mccolry, J. (2011). "The New Persuaders II: A 2011 Global Ranking of Soft Power", *IFG*

Mccolry, J. (2012). "The New Persuaders III: A 2012 Global Ranking of Soft Power", *IFG*

Mccolry, J. (2017). "A Global Ranking of Soft Power", *Portland The Soft Power 30 Report*

Millar, J. (2011). "The End Of Three Ideological Eras: What Is Next For The Russian Economy?", *Demokratizatsiya*, s. 26-34

Morozov, V. (2004). "Russia in the Baltic Sea Region: Desecuritization or Deregionalization?", *Cooperation and Conflict*, vol. 39-3

Nye, J. (1990). "Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power", *Basic Books*

Nye, J. (2017). "Yumuşak Güç", Çeviren Rayhan İnan, BB101 Yayınevi

Özdal, H. (2015). "Rusya'nın Eski SSCB Ülkeleri ile İlişkileri", Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyılın Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi, Seçkin Yayıncılık, s. 427-456

Özel, C. (2018). "Yumuşak Güce Bütünsel Bakış", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, vol. 7, s. 1-27

Özertem, H. (2008). "Russia's Soft Power In The Post Soviet Space", Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi

Pavlenko, A. (2008). "Multilingualism in Post-Soviet Countries: Language Revival, Language Removal and Sociolinguistic Theory", *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, vol. 11, s. 275-307

PEW Research Center (2014) "Russia's Global Image Negative Amid Crisis In Ukraine"

PEW Research Center (2015) "Russia, Putin Held in Low Regard around the World"

PEW Research Center (2017) "Publics Worldwide Unfavorable Toward Putin, Russia"

Rasool, N. (1998). "Postmodernity, Cultural Pluralism And The Nation-State: Problems of Language Rights, Human Rights, Identity and Power", *Language Sciences*, vol. 20, s. 89-99

Rose, A. (2016). "Like Me, Buy Me: The Effect Of Soft Power On Exports", *Economics & Politics*, vol. 28, s. 216-232

Sancak, K. (2015). "Dış Politikada Bir Etki Aracı Olarak Yumuşak Güç: Türkiye'nin Yumuşak Gücünün Analizi Ve Azerbaycan Üzerindeki Yumuşak Güç Kapasitesinin Değerlendirilmesi", Karadeniz Teknik Üniversitesi Doktora Tezi

Shakirov, O. (2013). "Russian Soft Power Under Construction", *e-International Relations*

Singh, J. (2016). "Soft Power Today", *The Institute for International Cultural Relations School of Social and Political Science The University of Edinburgh*

Stonski, P. & Skolsky R. (2017). "The Return of Global Russia", *Carnegie Endowment For International Peace*, s:21

Tamir, F. (2003). "Türkiye Türkçesi Açısından Kazak Türkçesine Bir Bakış", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, vol. 13, s.321-330

Taşkaya, Ö. (2011). "Religion As A Soft Power In International Relations", İstanbul Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi

Tellal, E. (2010). "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, vol. 65-3, s.189-236

Ünay, S. & Dilek, Ş. (2018). "Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları", SETA Dergisi, vol:228

Vuving, L. (2009). "How Soft Power Works", *Asia-Pacific Center for Security Studies*, Soft Power and Smart Power Panel Sunumu

Wuthnow, J. (2008). "The Concept of Soft Power In China's Strategic Discourse", *Issues&Studies*, Vol. 44, s. 1-28

Yılmaz, A. & Kılıçoğlu, G. (2017) "Balkanlar'da YTB ve TİKA'nın Türk Kamu Diplomasisi Kurumları Olarak Faaliyetleri Ve Türkiye'nin Bölgedeki Yumuşak Gücüne Etkileri", *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, vol. 2, s. 115-131

Yousfi, R. (2016) "Türkiye'nin Kuzey ve Doğu Afrika'ya Yönelik Yumuşak Güç Politikası", Beykent Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	: Karaca, Gökhan
Uyruğu	: Türkiye Cumhuriyeti
Doğum tarihi ve yeri	: 23/06/1992-Sivas
Medeni hali	: Evli
Telefon	: 0507 642 4686
e-mail	: karacagokhan92@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Haziran/2015
Lise	Kayseri Nuh Mehmet Baldöktü A.L.	Haziran/2010

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2015-Devam Ediyor	T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü	Ticaret Uzmanı

Yabancı Dil
İngilizce – 91,25 (YDS 2017)

Yayınlar
-

Hobiler
Kitap, gezi, spor, sinema

ankara HBM

ankara HBV

le.ahbv.edu.tr